

**Analýza vizuálních vztahů a pohledově významných os
ve vybraných součástech statku
Hornický region Erzgebirge/Krušnohoří
(Abertamy, Boží Dar, Horní Blatná a Jáchymov)**

Michal Urban
Listopad 2023

1. Zadání

Níže předkládaná analýza byla vypracována na základě objednávky odboru kultury, památkové péče, lázeňství a cestovního ruchu Krajského úřadu Karlovarského kraje č. 01046 - 00306/23/KR vystavené dne 5. června 2023. Cílem této analýzy je v souladu s objednávkou:

- 1) definice ikonických pohledů na města Abertamy, Boží Dar, Horní Blatná a Jáchymov před rokem 1945 (na počátku 20. století a kolem roku 1930) na základě dochované obrazové dokumentace,
- 2) vymezení pohledově významných os pro výše uvedená města na základě současné vizuální situace s přihlédnutím k historické dokumentaci.

Vymezení pohledově významných os by mělo sloužit pro účely územního plánování, pro účely národního i periodického monitoringu památky světového dědictví Hornický region Erzgebirge/Krušnohoří a nově též pro účely stanovení širšího prostředí tohoto statku podle aktualizovaných Prováděcích směrnic Úmluvy o ochraně světového dědictví.

2. Úvod

V souvislosti s rozvojem fotografických metod začaly být koncem 19. století systematicky pořizovány i snímky měst a obcí a začaly být hledány a definovány významné vyhlídkové body a pohledová stanoviště nabízející malebné pohledy na celý urbanistický celek nebo jeho část. Přispěl k tomu i vznik obrázkových pohlednic, které se od 90. let 19. století staly masovým artiklem, jenž je dodnes zásadním zdrojem pro posuzování historické podoby sídel a okolní krajiny a jejího vývoje a změn za posledních více než 130 let.

Ikonické pohledy na města a jejich dominanty a další pohledově významné prvky (pohledově exponovaná místa) vznikly na konci 19. století i v případě všech krušnohorských měst včetně posuzovaných měst Abertamy, Boží Dar, Horní Blatná a Jáchymov. S postupným urbanistickým vývojem na počátku 20. století a zejména pak pro první světové válce docházelo v průběhu času i ke vzniku nových pohledových os, základní vizuální vazby se však v případě těchto měst až do roku 1945 příliš neměnily. Do jaké míry se tyto pohledové osy uplatňují i v současnosti, bude ukázáno na dalších stránkách.

Definice významných vyhlídkových bodů a pohledových os neslouží jen pro výběr míst, odkud se na sídla nabízí nejlepší pohled a odkud lze pořídit nejhezčí fotografie, ale má značný význam i při stanovování zásad územního rozvoje a územním plánování a u památkově chráněných zón a objektů rovněž k posílení jejich ochrany.

2.1 Pohledové osy a územní plánování

Při územním plánování¹ je třeba, aby byly stanoveny zásady pro zachování základní urbanistické kompozice a aby bylo dbáno na vzhled území, tj. na estetické uspořádání hmotných prvků, kterými je území tvořeno (funkční a prostorové uspořádání zástavby

¹ Viz přílohu č. 1

a ploch navržených k zastavění, uspořádání a úpravy krajiny). Toto uspořádání působí na vnímání prostředí, posiluje orientaci v sídle a jeho okolí, ovlivňuje přívětivost místa, jeho přitažlivost, atraktivnost, příjemnost, uměřenost, harmonii.² Zásadní vliv na to přitom má poloha města, která nejenže podmiňuje obraz města a jeho siluetu, ale i rozvojové možnosti města a charakter zástavby (její celkové hmoty, soustředěnosti či naopak rozvolněnosti).³

V územním plánu je třeba dbát⁴ zejména na dálkové pohledy z příjezdových komunikací a z významných vyhlídkových bodů, které zvyšují atraktivnost sídla (tj. pohledy na sídlo, které zahrnují celé sídlo a částečně i jeho okolí). Zejména v dálkových pohledech se uplatňují i pohledové horizonty a vytváří tak pozadí sídla. Záměrně vedené výhledy souvisí s pohledovými a urbanistickými osami. Tyto a další malebné pohledy by měly být chráněny, včetně pohledových horizontů, a neměly by být nijak vizuálně narušovány. Jejich pohledovou hranu by neměly jiné objekty převyšovat. Významné pohledové horizonty by neměly být zastavovány. Územní plán může vymezit území, jemuž je třeba věnovat zvýšenou pozornost, aby nedošlo k porušení chráněného pohledu na dominantu, panorama apod. a k znehodnocení kompozičních vztahů mezi kompozičně významnými objekty. Uvedenou ochranu lze zajistit zejména pomocí výškové regulace území. Podkladem pro stanovení výškové regulace v územně plánovací dokumentaci mohou být zákresy výškových hladin do fotografií, do digitálního 3D modelu území apod.

2.2 Pohledové osy a monitoring statku Hornický region Erzgebirge/Krušnohoří

V Management plánu pro českou část statku jsou stanoveny čtyři druhy monitoringu pro sledování a posuzování stavu jednotlivých komponent. Patří k nim i monitoring přírodních charakteristik a charakteristik krajinného rázu zahrnující monitoring stavu zachování charakteristik kulturní krajiny včetně typických a charakteristických pohledů na krajinné dominanty, zachování celkového krajinného rámce včetně sledování výškové úrovně a hmotového objemu nových staveb v nárazníkové zóně statku, zachování sídla a zastavěné plochy. Hodnotitelé mají posuzovat, jestli se nemění panorama/vnější obraz města, krajinný rámec sídel, zastavěnost krajiny, mají zjišťovat případné vlivy stavební a/nebo průmyslové činnosti, popř. výstavby dopravní infrastruktury mimo intravilán obcí a měst. Kromě toho je u sídel prováděn také monitoring architektonických a urbanistických prvků, pod něž spadá i sledování výškové hladiny zástavby.

V Roční monitorovacích zprávách, které zhotovují pracovníci územních odborných pracovišť NPÚ v Lokti a Ústí nad Labem (dosud byly vypracovány zprávy za rok 2020 a 2021) je pravidelně hodnocen i stav zachování vizuální integrity (typické a charakteristické pohledy na krajinné dominanty a celkový krajinný rámec komponent), avšak místa, odkud by tento stav měl být posuzován a dokumentován, nejsou explicitně stanovena.

² ROZMANOVÁ, N., GAJDÍKOVÁ, Z. a kol. (2015): Principy a zásady urbanistické kompozice v příkladech. Ministerstvo pro místní rozvoj, Ústav územního rozvoje.

³ VOREL, I. (2014): Koncepce územního rozvoje ČR: B. 3.3.1.2 Města – krajina. Ústav územního rozvoje, Brno.

⁴ ROZMANOVÁ, N., GAJDÍKOVÁ, Z. a kol. (2015): Principy a zásady urbanistické kompozice v příkladech. Ministerstvo pro místní rozvoj, Ústav územního rozvoje.

2.3 Širší prostředí statku Hornický region Erzgebirge/Krušnohoří

V aktualizaci Mezinárodního Management plánu Hornického regionu Erzgebirge/Krušnohoří na roky 2023–2028 je nově uveden i termín „wider setting“ (širší prostředí), a to v souladu definicí v paragrafu 112 Prováděcích směrnic k Úmluvě⁵: „Širší prostředí se může vztahovat k topografii statku, přírodní a urbanistické kompozici a dalším prvkům, jako jsou infrastruktura, způsoby využití území, prostorové upořádání a vizuální vztahy. Může také zahrnovat související sociální a kulturní praktiky, ekonomické procesy a další nehmotné dimenze dědictví, jako jsou vjemy a asociace. Řízení širšího prostředí souvisí s jeho rolí při podpoře výjimečné světové hodnoty statku.“

I širší prostředí tak může hrát důležitou roli při ochraně OUV statku Hornický region Erzgebirge/Krušnohoří, což je proti minulosti novinka. Památky světového dědictví nejsou izolované oblasti, ale jsou úzce spojeny se svým okolím, které je často strukturálně, funkčně nebo vizuálně propojeno se statkem. V bezprostředním okolí statku, resp. jeho komponent sice leží nárazníková zóna s ochrannou funkcí založenou na právních a administrativních ustanoveních, která tvoří součást systému řízení (Management Plánu) památky světového dědictví. Určitý vývoj a události s širokým potenciálním negativním dopadem na OUV však mohou nastat i za hranicemi památky světového dědictví a/nebo její nárazníkové zóny. Širší prostředí tak přesahuje i do míst, na něž se systém řízení a správy památky světového dědictví nevztahuje a která mohou zahrnovat i oblasti podléhající různým národním/regionálním/místním právním předpisům. Typickým příkladem takového vývoje jsou větrné elektrárny. Proto byl v kontextu světového dědictví zaveden koncept širšího prostředí, který říká, že je třeba usilovat o zmírnění potenciálních negativních dopadů na OUV, i když je jejich zdrojem vývoj nebo událost probíhající mimo statek a/nebo jeho nárazníkovou zónu. Tuto roli širšího prostředí bude třeba zohlednit v Management Plánu a rovněž tak v územně plánovací dokumentaci a v procesech posuzování vlivů na památkovou hodnotu. Plánované ekonomické aktivity, jako jsou třeba těžba surovin nebo výstavba s dalekosáhlými vizuálními dopady, je třeba posoudit z hlediska potenciálních negativních vlivů. Každé takové posouzení musí být prováděno případ od případu, zásadním preventivním krokem je přitom určení klíčových pohledů a pohledových os, které musí být definovány v lokálních Management Plánech statku. Riziko, že nové aktivity budou mít nepříznivé kumulativní dopady na statek světového dědictví, však musí být primárně posouzeny už při územním plánování.

2.4. Chráněné pohledy a pohledové horizonty

Jak již bylo uvedeno výše, u sídel existují vždy pohledy nebo pohledové horizonty, které mají v obrazu místa zvláštní hodnotu. Významné vyhlídkové body a pohledová stanoviště je třeba chránit, je třeba zajistit, aby chráněné pohledy nebyly vizuálně nijak narušovány nebo přerušovány⁶. Na tuto ochranu je třeba pamatovat už při územním plánování.

⁵ Operational Guidelines for the implementation of the World Heritage Convention, UNESCO World Heritage Centre, Paris 24.09.2023, dostupné online na . <https://whc.unesco.org/document/203803>

⁶ MAIER, K. (2004): Názvosloví, příklady metodiky a symboliky užívané pro zpracování regulačních plánů. Regulační prvky. Materiál z výzkumného úkolu MSM 210000026 „Proměny urbanismu“. ČVUT Praha.

V případě statku světového dědictví Hornický region Erzgebirge/Krušnohoří je třeba, aby významné vyhlídkové body a pohledová stanoviště byly definovány v Lokálním management plánu včetně směru rozhledu a jeho úhlu (výseče vymezující malebný pohled, popř. výseče, v níž je tento pohled možný) a aby se k těmto stanovištím v budoucnu přihlíželo jako ke chráněným pohledům při zpracování aktualizací územních plánů, popř. při zpracování regulačních plánů. Významné vyhlídkové body nebo pohledová stanoviště přitom mohou ležet jak na vlastním území statku, tak v jeho nárazníkové zóně, nebo i v širším prostředí. Totéž platí i pro pohledové horizonty.

3. Historicky významné vyhlídkové body a pohledové osy pro města Abertamy, Boží Dar, Horní Blatná a Jáchymov a jejich současný stav

V následujícím textu je uveden přehled míst významných pohledů na města Abertamy, Boží Dar, Horní Blatná a Jáchymov na základě kreseb a fotografií z doby od konce 19. století do roku 1945 a současně je popsán i současný stav těchto výhledů. Existuje-li příslušná fotodokumentace, jsou pro porovnání přidány i pohledy z poválečné doby (před rokem 1989, popř. z počátku 21. století). Do analýzy byly zahrnuty zejména dálkové pohledy zobrazující celé sídlo nebo jeho významnou část, až na výjimky (Jáchymov) nebyly brány v potaz pohledy pořizované v intravilánu obcí. U každého města je v úvodu uvedena stručná informace o jeho topografii. Hlavní pohledové osy (výseče) jsou vyneseny do topografické mapy. V závěru je u každého města podáno shrnutí a doporučení, které pohledy, resp. pohledová stanoviště by měly být chráněny.

Obecně pro všechna čtyři města platí, že ikonické pohledy známé z doby před rokem 1945 zůstávají v řadě případů zachovány do současnosti, jejich kvalitu však snižují četné pohledové zábrany —překážky bránící výhledu. K nim patří v první řadě vzrostlá, často náletová zeleň – keřiny a stromy, které na rozdíl od situace před rokem 1945 zaplňují prostor jak v intravilánu sídel, tak i v jeho okolí do té míry, že srovnatelné pohledy dnes někdy nejsou vůbec možné. Místa se vzrostlou zelení mají mnohdy charakter zpustlého a zanedbaného prostoru, kterému není ze strany vedení města a jeho obyvatel věnována dostatečná péče, a který tak výrazně snižuje estetičnost místa. Jako pohledové zábrany se v porovnání s minulostí uplatňují také nové komunikace (obchvat Božího Daru), stožáry a vedení elektrického napětí, zařízení pro zimní sporty (stožáry vleků, úpravy terénu u sjezdovek apod.), reklamní nosiče (billboardy) nebo i přílišné dopravní značení. Naproti tomu i přes četné rekonstrukce a novou výstavbu v posledních letech zůstává zachována výšková hladina sídel. Značným rizikem do budoucna by se moha stát potenciální výstavba větrných nebo fotovoltaických elektráren.

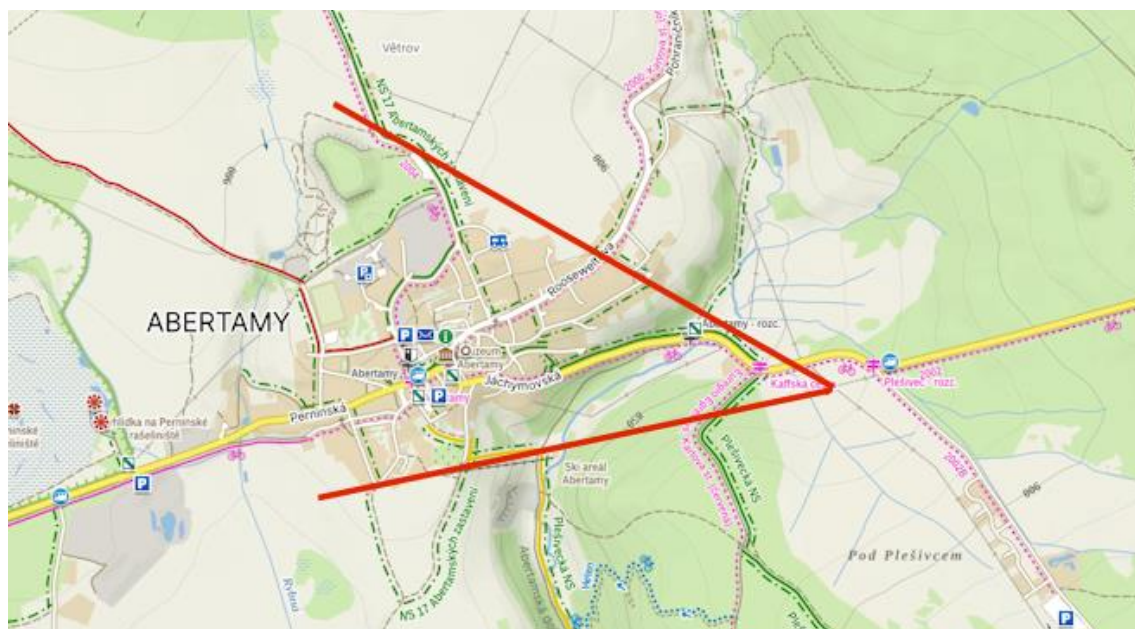
Jáchymov – pohled na střed a horní část města od jihu v roce 1899

Abertamy

Město Abertamy leží na náhorní plošině Krušných hor v nadmořské výšce kolem 890 m, zhruba 50 m nad údolím říčky Bystřice. Vzhledem k tomuto umístění se lepší pohledy na město nabízejí víceméně jen z východního, jižního, popř. jihozápadního směru – ze svahů nad levým břehem Bystřice.

1) Pohledy od východu

Zdaleka nejčastějším pohledem na město Abertamy, který se objevuje na starých fotografiích, je pohled od východu (východojihovýchodu), od silnice na Jáchymov, resp. ze svahu nad ní – viz mapku. Z tohoto směru nejlépe vyniká panorama Abertam s výškově nevýraznou dominantou kostela Čtrnácti svatých pomocníků uprostřed. Naproti tomu plochá morfologie terénu v severním okolí města umožňuje celkové pohledy jen z větší dálky, z návrší nad Hřebečnou. V historické ikonografii se tyto pohledy neuplatňují.

Místo, odkud jsou Abertamy fotografovány nejčastěji: od silnice na Jáchymov, popř. z louky nad ní

Jak je patrné z následujících, chronologicky řazených fotografií, hlavní pohled na Abertamy se od počátku 20. století jako celek v zásadě nezměnil. V detailu lze ovšem pozorovat změny celou řadu. Zatímco na nejstarších kresbách a snímcích z konce 19. a počátku 20. století má zástavba města ještě spíše vesnický charakter a dominují jí typické horské chalupy, po první světové válce se obraz města začíná v souvislosti s prudkým rozvojem rukavičkářského průmyslu rychle měnit a začínají se objevovat obytné i průmyslové vícepodlažní stavby městského typu. Na pohledech od jihovýchodu z této doby upoutá například velký objekt jirchárny postavené poblíž někdejšího mlýna u mostku přes Bystřici a komplex budov rukavičárny B. Zenker výše ve svahu. Po druhé světové válce ubylo mnoho budov, ale výškový horizont zástavby zůstal víceméně zachován. Stejně jako v případě ostatních měst podstatně přibýlo vegetace, která výhledům brání.

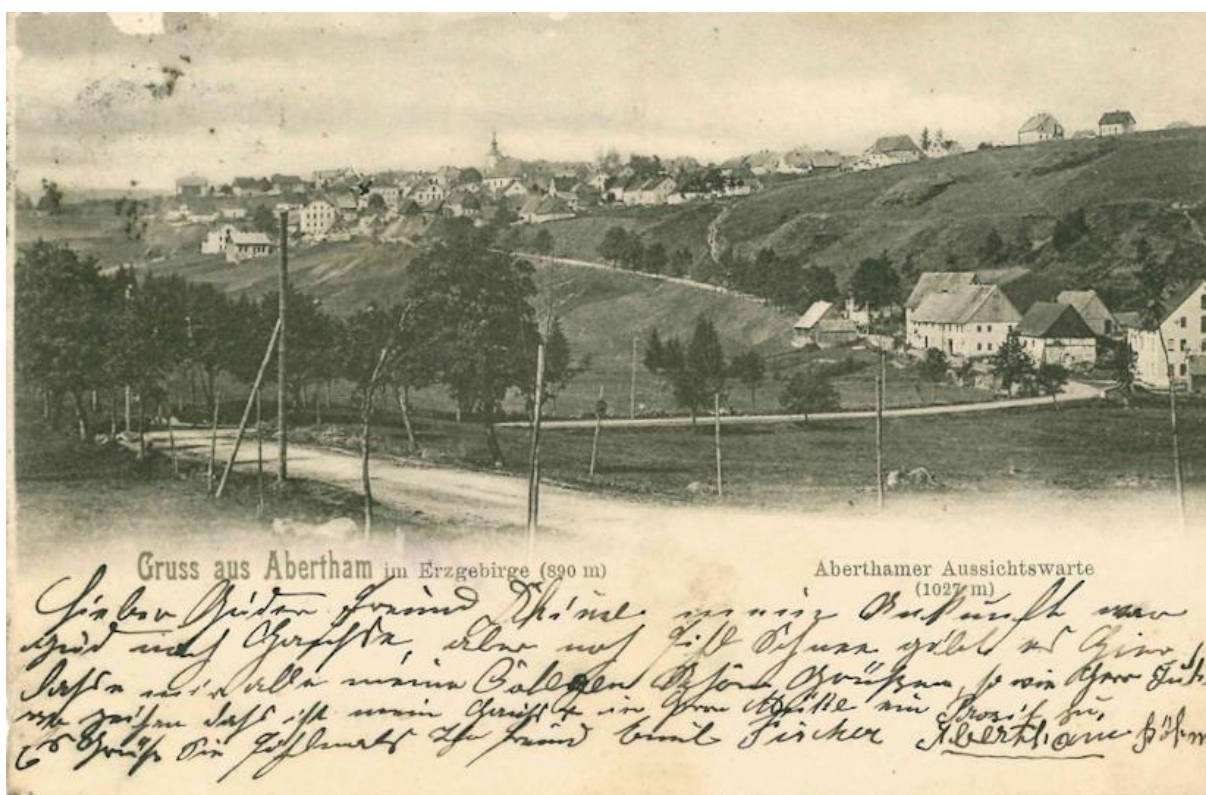
Nejstarší známá fotografie Abertam pořízená před rokem 1899, snad dokonce v roce 1891. V zástavbě se tehdy ještě uplatňovaly především typické krušnohorské chalupy

Abertamy na kresbě Antonína Levého v publikaci Čechy, díl X. Krušné hory a Poohří, kterou vydalo v roce 1896 Ottovo nakladatelství. Předlohou pro kresbu byla patrně výše uvedená fotografie

Litografická pohlednice z roku 1900, nad budovami mlýna vpravo uprostřed jsou patrné stále existující haldy důlních děl z 16. století na žíle Lorenz

Pohlednice z roku 1902, vpravo uprostřed budovy u spodního mlýna

Pohlednice z roku 1927, kdy již byl areál mlýna přebudován na jirchárnu firmy A. Zenker

Pohled okolo roku 1930, kdy přibýly vilky na okraji Abertam v popředí a především se významně rozrostl areál rukavičkářny B. Zenker ve svahu vlevo od silnice, domy v centru města zpravidla prošly přestavbou

Pohled v roce 1942

Počátek 60. let, z budov jirchárny se stal statek

Panorama Abertam o 40 let později (2005), zřetelně přibýlo náletové vegetace (foto Wikimedia Commons)

Počátek 60. let

Foto z roku 2008, budovy mlýna a jirchárny byly v té době už dávno zbourány

Současný stav: panorama Abertam sice zůstává podobné jako před sto lety, výhledu však brání vzrostlá náletová vegetace (2023)

2) Pohledy na město od jihovýchodu

Pohled na Abertamy z údolí Modesgrund pod městem kolem roku 1930

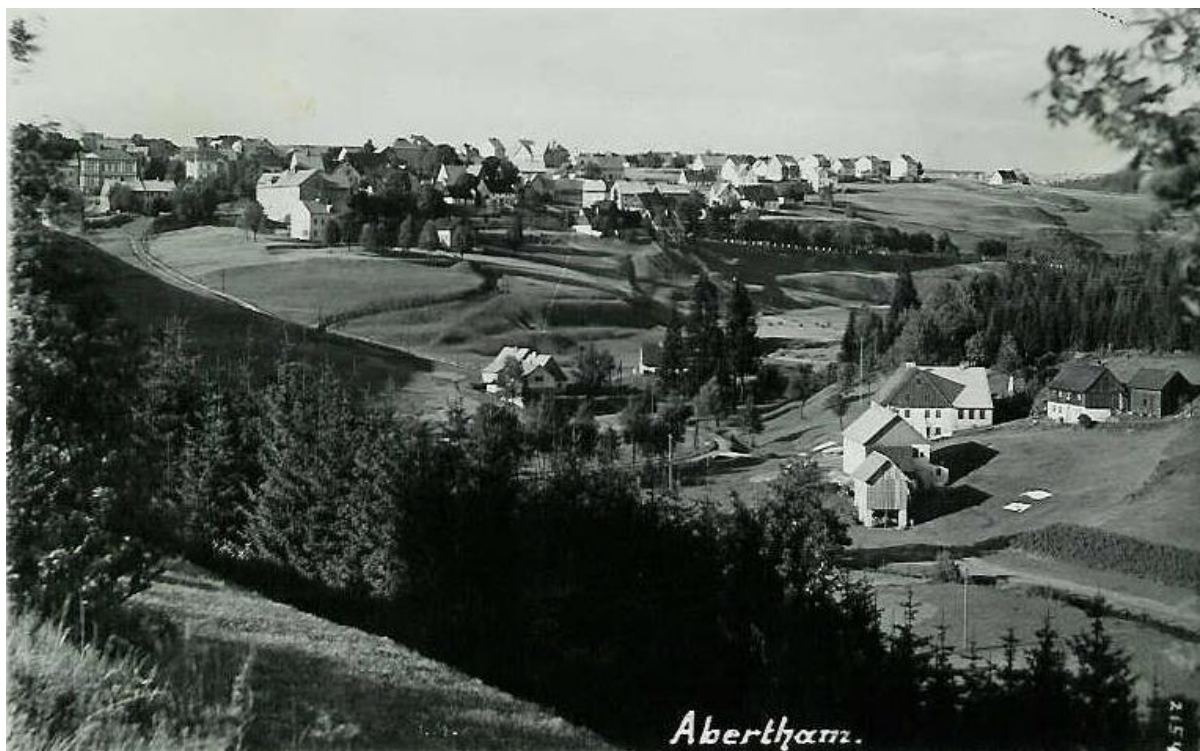
Pohled z podobných míst v současnosti, domy, které stávaly v údolí, byly strženy po roce 1945, kdy v těchto místech po obnovení štolý Albrecht začala těžba uranových rud. Oproti stavu před rokem 1945 se podoba místa značně změnila i v důsledku navršení výsypky odvalu štolý Albrecht na svahu pod městem a následné modifikace (navýšení) terénu po ukončení těžby

V minulosti byly možné i pohledy ze svahu nad údolím Modesgrund nad levým břehem Bystřice (od jihovýchodu), v současnosti jim však brání vzrostlý les.

Pohledy na Abertamy od jihovýchodu (ze svahu nad údolím Modesgrund) koncem 20. let (nahore) a koncem 30. let minulého století, vpravo uprostřed rostoucí areál rukavičkářny B. Zenker

3) Pohledy od jihu

Pohled na Abertamy od jihu, z vrcholu svahu nad pravým břehem Bystřice (asi 1932)

Pohled z podobných míst v současnosti, konfigurace terénu se výrazně změnila v důsledku navržení velké výsypky štoly Albrecht v 50. a 60. letech minulého století (halda byla nedávno z větší části rozvezena při budování skiareálu Plešivec). Oproti předválečnému stavu je opět patrné zarůstání města stromy

4) Pohled na město od jihu, od kraje zástavby u hřbitova

Pohled na jižní okraj města kolem roku 1940

Obdobný pohled v současnosti, panorama zůstává víceméně stejné, další výstavba v těchto místech by z pohledového hlediska byla nežádoucí.

5) Pohled na Abertamy z Plešivce

Vrch Plešivec (1 028 m) je výraznou dominantou okolí Abertam a stejně jako v minulosti se z něj nabízí téměř kruhový rozhled včetně pohledu směrem k SZ na Abertamy vzdálené vzdušnou čarou 2 km. V posledních letech se zde otevřely některé nové výhledy na město v důsledku částečného vykácení lesa pod vrcholem Plešivce při výstavbě sjezdových tratí.

Pohled na Abertamy z Plešivce kolem roku 1940

Pohled na město kolem roku 1965 po skončení těžby uranu, při levém okraji uprostřed je výsypka štolý Albrecht, nad středem snímku areál dolu Jeroným, proti předválečnému stavu je patrný úbytek počtu domů.

Současný pohled na Abertamy z Plešivce, základní panorama se až na úbytek domů podobá předválečnému stavu, výšková hladina zástavby zůstala zachována

Shrnutí a doporučení

Nejčastějším místem, odkud byly Abertamy v minulosti fotografovány, je louka u silnice z Abertam do Jáchymova (viz pohledové stanoviště č. 1 výše), odkud nejlépe vyniká silueta původně renesančního horního města s výškově nevýraznou dominantou kostela Čtrnácti svatých pomocníků na horizontu. Tento pohled by měl být chráněn i do budoucna, pro jeho zachování by však by třeba vykácet náletovou zeleň minimálně v popředí záběru, ale optimálně také ve svahu při Jáchymovské ulici.

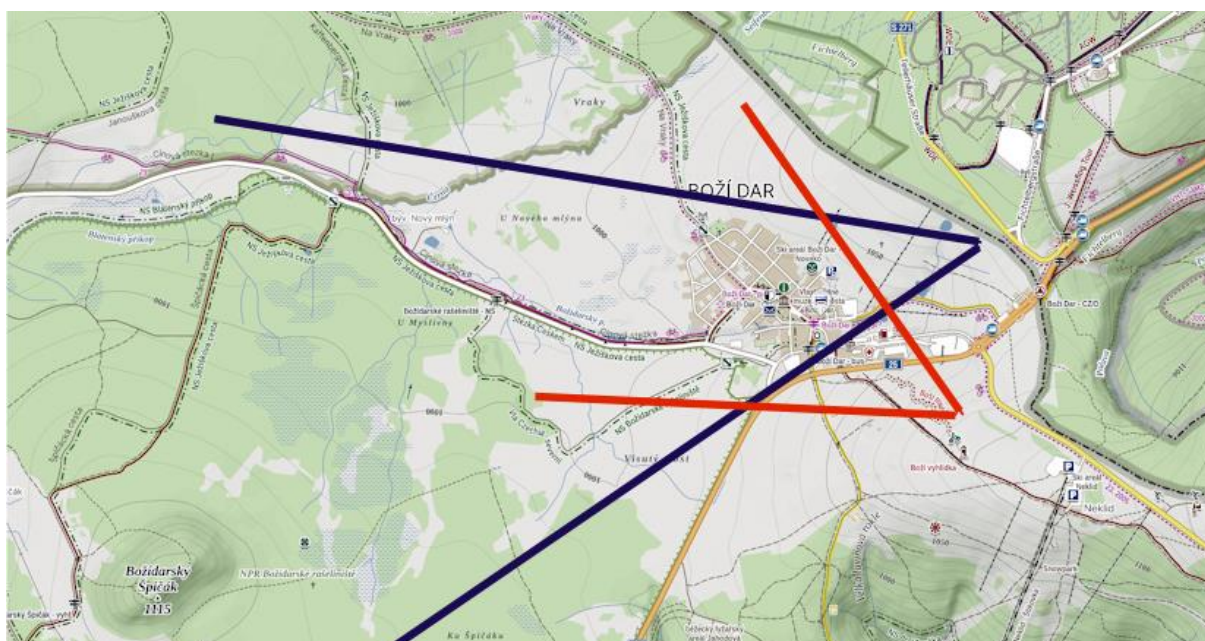
Z dálkových pohledů na město se i v současnosti nejlépe osvědčuje pohled z Plešivce – z rozhledny nebo z vyhlídky pod vrcholem poblíž horní stanice lanové dráhy (č. 5 výše). U tohoto pohledu lze předpokládat, že zůstane zachován do budoucna i bez zvláštní ochrany.

Z bližších pohledů na historické jádro město by si ochranu zasluhoval pohled od jihu, od kraje zástavby u hřbitova (viz č. 4). Předpokladem je, že volný prostor nebude zastavěn a bude regulována městská i soukromá zeleň.

Boží Dar

Město Boží Dar leží na náhorní planině v nejvyšší části Krušných hor v nadmořské výšce kolem 1 020 m (náměstí), směrem k severovýchodu se přitom terén zdvihá až do výšky 1 080 m při státní hranici a směrem k jihovýchodu do výšky kolem 1 100 m poblíž Boží vyhlídky na návrší Neklid. Tato terénní konfigurace také předurčuje hlavní pohledové osy. Fotografické záběry Božího Daru byly a jsou pořizovány nejčastěji právě z návrší nad silnicí I25 směrem na Neklid, nebo z návrší u státní hranice a poblíž dnešního funparku Hranice, odkud pocházejí oblíbené snímky s Božídarským Špičákem v pozadí. Méně časté jsou pohledy směrem od ZJZ, od Božídarského rašeliniště, z míst, kde terén začíná stoupat k Božídarskému Špičáku.

V minulosti byly běžné rovněž záběry pořizované ze svahu východně od města, kudy vedla stará cesta k hraničnímu přechodu, které jsou dnes kvůli probíhajícím terénním úpravám (výstavbě snowparku) v podstatě nemožné.

Boží Dar – hlavní pohledové osy: červeně vyznačená výseč vrcholů na Neklidu poblíž Boží vyhlídky, časté jsou však i záběry pořizované níže ve svahu, blíže k Božímu Daru. Modrá výseč vrcholů u státní hranice poblíž silničního hraničního přechodu, resp. u skiareálu Hranice

Pohled na Boží Dar v roce 1891 – snímek byl pořízen ze svahu nad hotelem Praha

1) Pohledy ze svahu nad hotelem Praha, směrem na Neklid

Jak už bylo uvedeno, na starých i současných fotografiích Božího Daru se nejčastěji uplatňují pohledy od jihovýchodu až jihu, z návrší nad hotelem Praha a výše směrem na Neklid.

Pohled na město od jihovýchodu, ze svahu nad hotelem Praha (dnešní sjezdovka Nad Prahou) v roce 1899 (nahore) a v současnosti, základní panorama města se až na stožáry lanovky sjezdové dráhy zásadně nezměnilo, z těchto míst nepůsobí rušivě ani silniční obchvat města po silnici I25

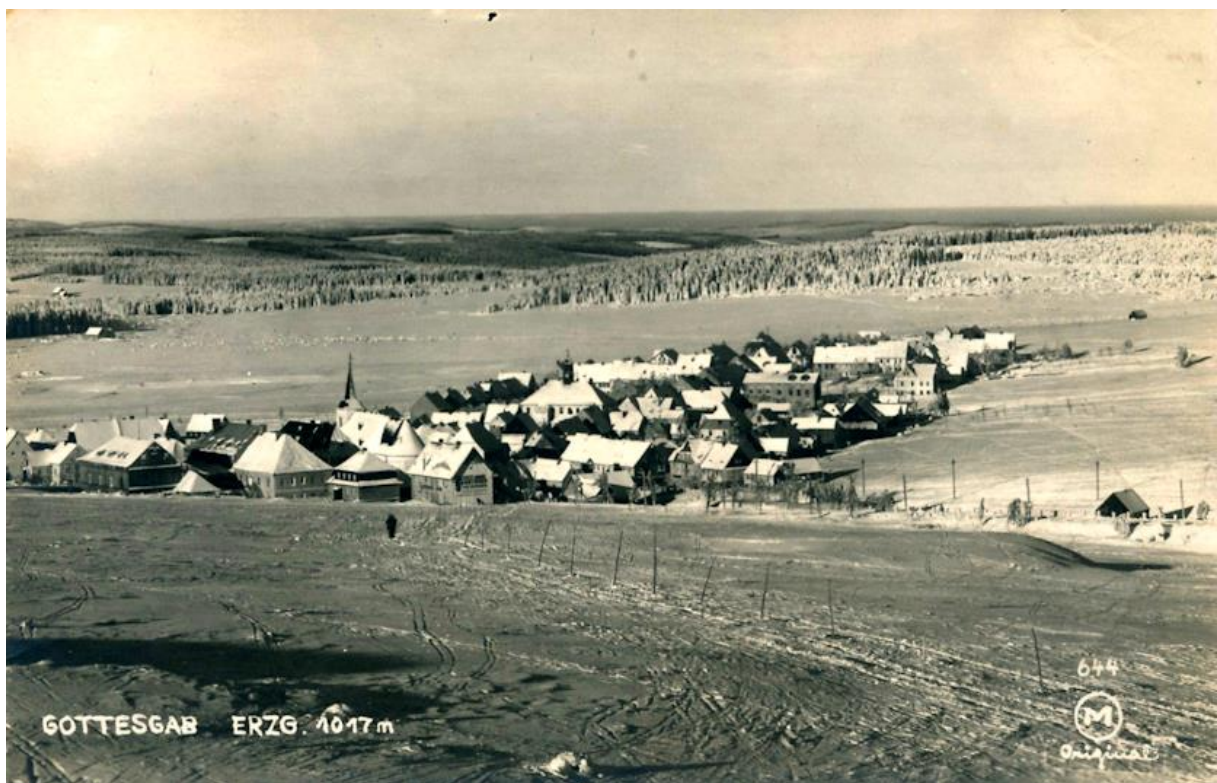
Pohled od východu, cca 1908

Cca 1920

1930

1937

1939

Cca 1940

Pohled od východu, 2023

2023

2023: U pohledů od východu, z míst poblíž kruhového obrazu, je od prosince 2006 oproti dřívějšímu stavu výhled ztížen obchvatem města po silnici I23 a valem kolem něj, který postupně zarůstá keři a stromy. Panorama Božího Daru už přes 20 let „doplňuje“ také vysílač za hřbitovem na sz. okraji města

Asi 2004, před výstavbou obchvatu (foto: webové stránky města)

Cca 1910

2) Pohledy od severovýchodu (od státní hranice poblíž silničního přechodu a ze svahu u dnešního funparku Hranice)

Pohled od státní hranice v roce 1939

Stejný pohled v současnosti (2023)

Pohled od státní hranice kolem roku 1910

Obdobný pohled, pořízený poněkud blíže Božímu Daru, v současnosti (2023)

Pohledy od severovýchodu, zvláště z louky u státní hranice, naproti místu, kde od saské silnice S271 odbočuje silnice na Fichtelberg, nejsou v současnosti proti minulosti nijak narušeny. U fotografií pořizovaných více k západu, mohou výhledům částečně bránit sloupy vleku sjezdovky Hranice.

3) Pohledy ze silnice vedoucí od kraje města ke kruhovému objezdu

1903

Ještě v roce 2010 bylo možné pořídit velmi podobné záběry jako o sto let dříve

Časté záběry na město ze silnice nad hotelem Zelený dům jsou už dnes minulostí, výhledu brání novostavba pivovaru Červený vlk, při pohledech poněkud výše ve svahu pak i benzinová pumpa. Navíc proti minulosti i v Božím Daru zřetelně přibýlo neošetřované zeleně, nešvarem je i množství billboardů.

Cca 1970

Pohledu na město ze silnice nad hotelem Zelený dům dnes brání nová budova pivovaru Červený vlk, patrné je také mnohem větší množství pohledových bariér ve formě neudržované zeleně (2023)

Pohled od silnice od hotelu Zelený dům k dnešnímu kruhovému objezdu, výše ve svahu oproti předchozím záběrům, 20. léta minulého století

Pohled z podobných míst v současnosti, výhledu na město brání objekt čerpací stanice (uprostřed) a halda zeminy pro budovaný snowpark (vpravo)

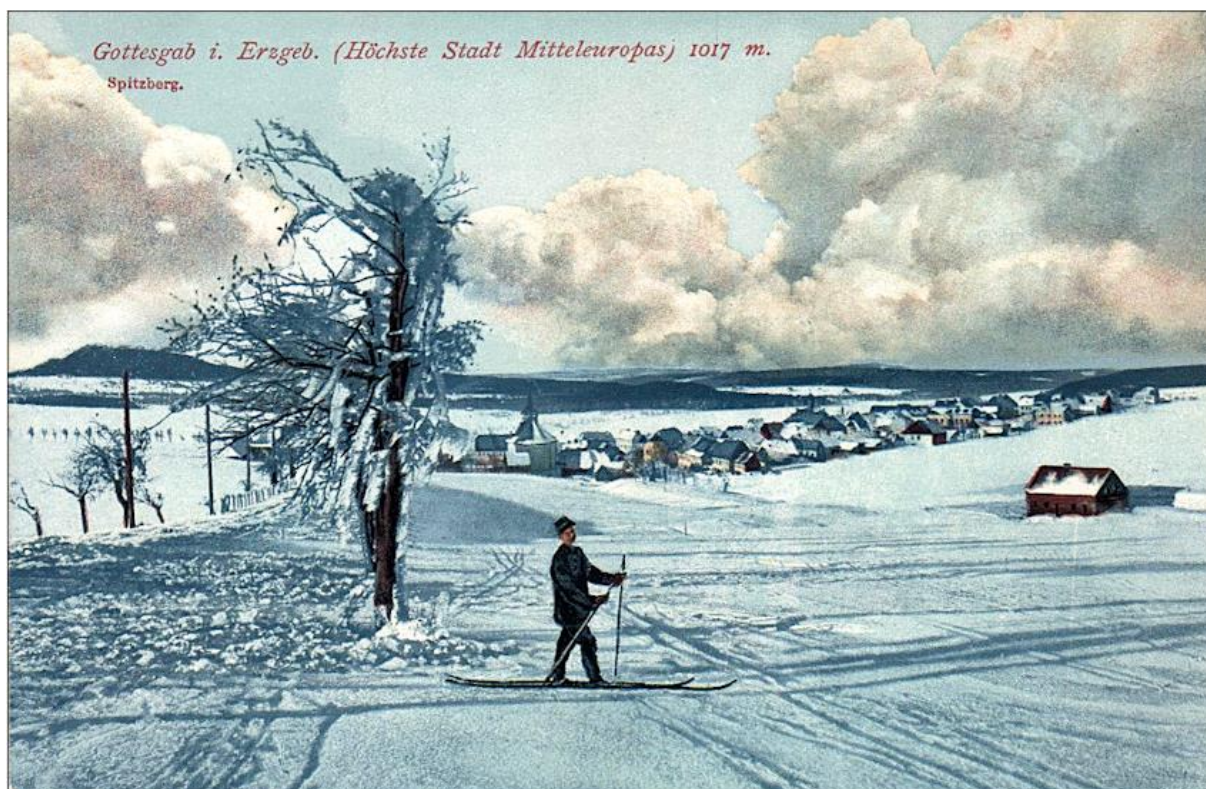
4) Pohledy ze staré cesty z města ke hranici (k hraničnímu přechodu)

Pohlednice vyrobená kolem roku 1910, v popředí stará cáčovna štolý Jordán

Pohledy ze stejných míst jsou dnes degradovány vzrostlou neošetřovanou zelení, která zakrývá jak blízký objekt cáčovny, tak panorama města (2023). Na záběrech pořízených výše ve svahu pak rušivě působí nové vodní nádrže pro zasněžování sjezdovek a ještě výše pak nově budovaný snowpark, který zcela narušil konfiguraci terénu a minimálně dočasně znemožnil pohledy na město z těchto míst. Po dobudování snowparku se však z těchto míst pravděpodobně naskytne nový zajímavý pohled na město.

Svah mezi městem a silnicí ke hraničnímu přechodu kolem roku 1910

V těchto místech jsou dnes nasypány nevzhledné hromady hlíny a kamení, které mají být upraveny pro potřeby budoucího snowparku

5) Pohledy od jihozápadu, od Božídarského rašeliniště

Jihozápadně od města se rozkládá národní přírodní rezervace Božídarské rašeliniště. Terén je v těchto místech velmi plochý, teprve poněkud dále od města, kde se začíná zdvihát k Božídarskému Špičáku, se naskýtají lepší možnosti pro pořízení panoramatických pohledů na město. Podobně jako na jiných snímcích optika starých fotoaparátů způsobuje, že výškové rozdíly mezi městem a okolními kopci se zdají být větší, než je tomu na současných fotografiích.

Boží Dar od Božídarského rašeliniště s Předním a Zadním Fichtelbergem v pozadí (1926)

Pohled na město z podobných míst v roce 2010

Pohled z roku 2014

Pohled na město od jihozápadu, z naučné stezky Božídarské rašeliniště (2023), na západním okraji Božího Daru se začíná podstatně projevovat výstavba nových rodinných domů a apartmánů, která sice narušuje urbanistický ráz města, ale neovlivňuje výškový horizont staré zástavby

Shrnutí a doporučení

Stejně jako v minulosti zůstává hlavním ikonickým pohledem na Boží Dar pohled ze svahu nad hotelem Praha směrem k Boží vyhlídce, popř. z míst ležících poněkud východněji (směrem k plastice světového dědictví nad kruhovým objezdem) – viz pohledové stanoviště č. 1 výše, a to i přesto, že oproti minulosti jsou bližší pohledy z těchto míst cloněny silničním obchvatem města a vegetací porostlým valem u něj a částečně i sloupy vleku Za Prahou. Pohled na město ze svahu nad hotelem Praha by měl být zachován a chráněn i do budoucna, lepšímu výhledu by prospěla regulace náletové zeleně na valu u silničního obchvatu.

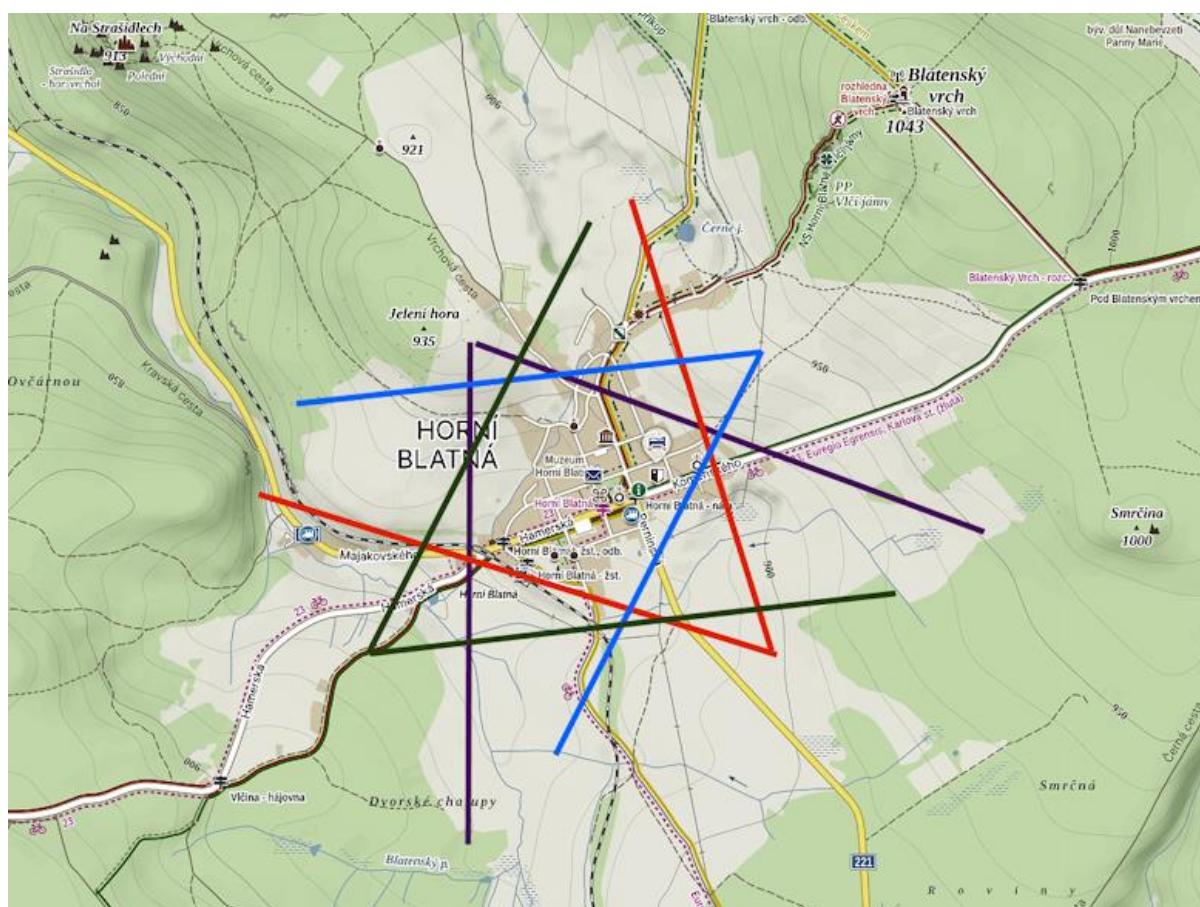

Dalším pohledem, který by měl zůstat zachován, je pohled na město se Špičákem v pozadí od státní hranice, resp. ze svahu u sjezdovky Hranice II (pohledové stanoviště č. 2 výše). Předpokladem zachování tohoto pohledu je, nebude dále rozšiřován skiareál Hranice, který už dnes působí zčásti jako pohledová bariéra. I v případě tohoto pohledu by prospěla regulace městské zeleně.

Horní Blatná

Horní Blatná leží v nadmořské výšce 890 m (náměstí) na úpatí Blatenského vrchu (1 040 m n. m.), který se nachází ve vzdálenosti 1,3 km od středu města směrem k SV. Kopci je město obkloповáno i z většiny dalších stran – na JV je to méně výrazné návrší Smrčina (1 000 m), směrem k JZ se zvedá svah k Liščí hoře (994 m), na západ k hájovně Vlčinec a k Vlčí hoře (946 m) a k SZ k Jelení hoře (935 m). Město tak může být a bývá fotografováno v podstatě ze všech stran. Nejčastější jsou však záběry od ZJZ, ze svahu u silnice vedoucí z Horní Blatné kolem hájovny Vlčinec do Nových Hamrů, na nichž se dobře uplatňuje celé jádro město svažující se k ZJZ i Blatenský vrch vypínající se nad ním.

Horní Blatná – hlavní pohledová stanoviště a pohledové osy:

zeleně: pohled od západu (ZJZ), ze svahu pod silnicí Horní Blatná – Nové Hamry (pod hájovnou Vlčinec, od někdejší samoty Wolfsberghäuser),

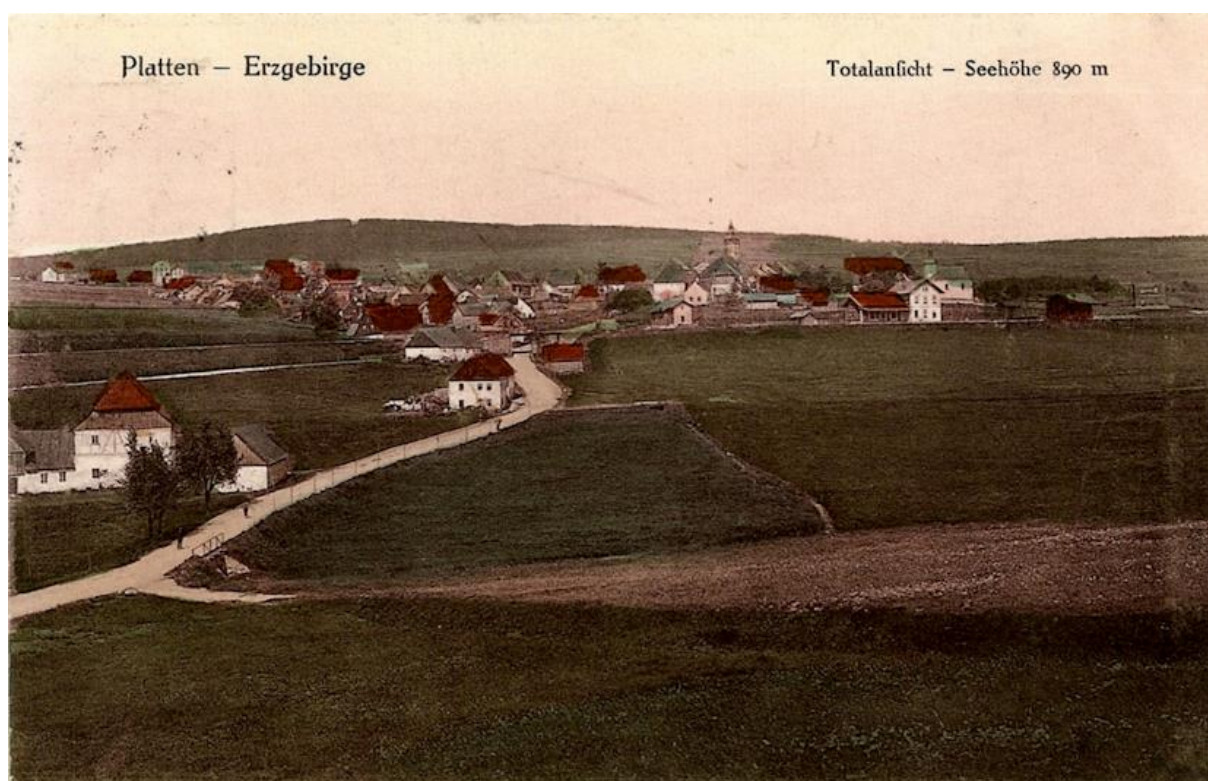
fialově: pohled od SZ, z úbočí Jelení hory,

modře: pohled od SV, z úbočí Blatenského vrchu,

červeně: pohled od JV, z louky nad silnicí Pernink – Horní Blatná, na úbočí Smrčiny

Pohledy na Horní Blatnou ze svahu pod hájovnou Vlčinec na nejstarších pohlednicích z přelomu 19. a 20. století. Záběry byly pořizovány jak z větší dálky od samoty Wolfsberghäuser, tak z většího detailu. V současnosti je možné pořídit podobné záběry jen částečně, protože louka, která se dříve (až do 70. let minulého století) rozkládala jižně od červeně značené turistické cesty z údolí Blatenského potoka k hájovně Vlčinec, je dnes zcela zarostlá lesem. Budova na spodním snímku vlevo uprostřed, která se často uplatňuje i na následujících fotografiích, je někdejší Horní mlýn (rodiště proslulého pátera Hahna), zaniklý už v půlce 30. let minulého století.

Pohlednice z roku 1912

Pohlednice z roku 1927

Pohlednice z roku 1929

Kolem roku 1930

Současné pohledy na Horní Blatnou ze svahu pod hájovnou Vlčinec. Nápadný je zvláště výrazný přírůstek vegetace, takže v porovnání s minulostí je kromě kostela vidět jen málo domů, což ovšem souvisí i s velkým úbytkem počtu domů po roce 1945

2) Pohledy od severozápadu, z úbočí Jelení hory

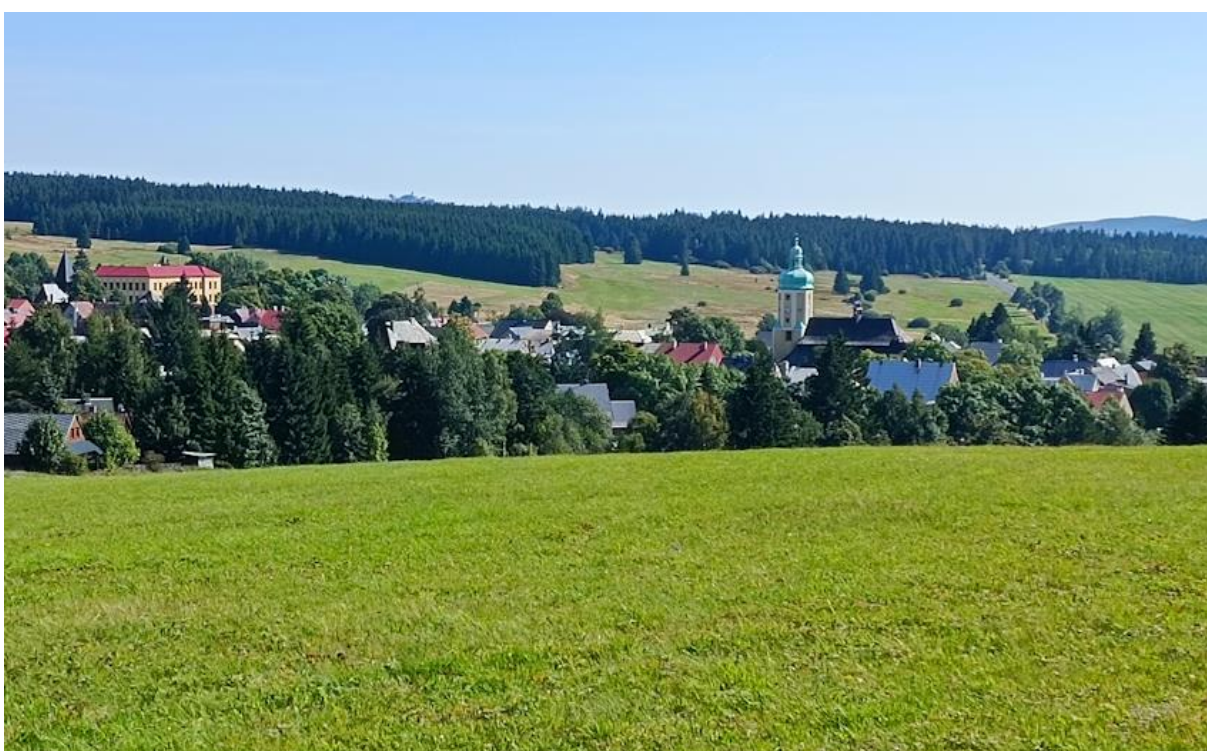
Pohlednice z roku 1905

Pohlednice z vyrobená kolem roku 1940

2023

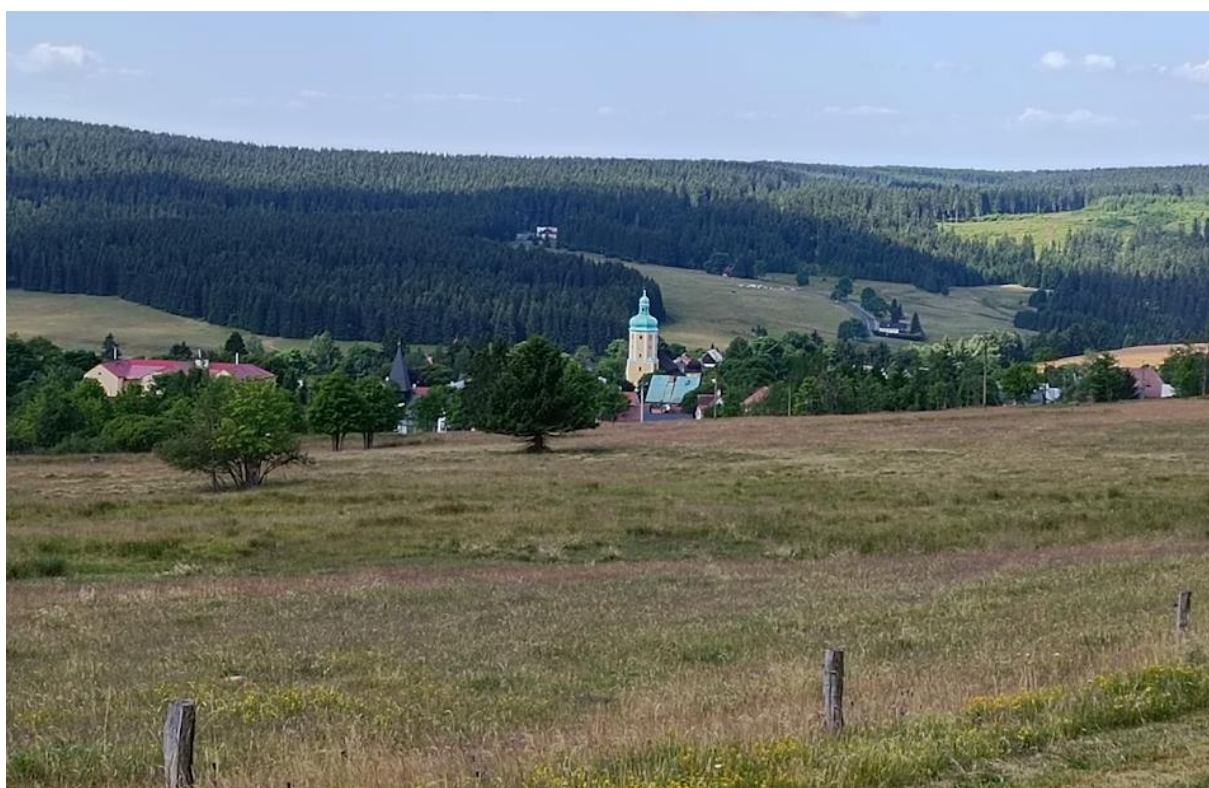
2023

Ze svahu Jelení hory (z louky mezi cestami na Strašidla a do údolí Blatenského potoka) se stejně jako před více než 100 lety nabízejí i v současnosti kvalitní pohledy na střed Horní Blatné, jimž ovšem i zde zčásti brání vzrostlé stromy.

3) Pohledy od východu až severovýchodu, ze svahu Blatenského vrchu

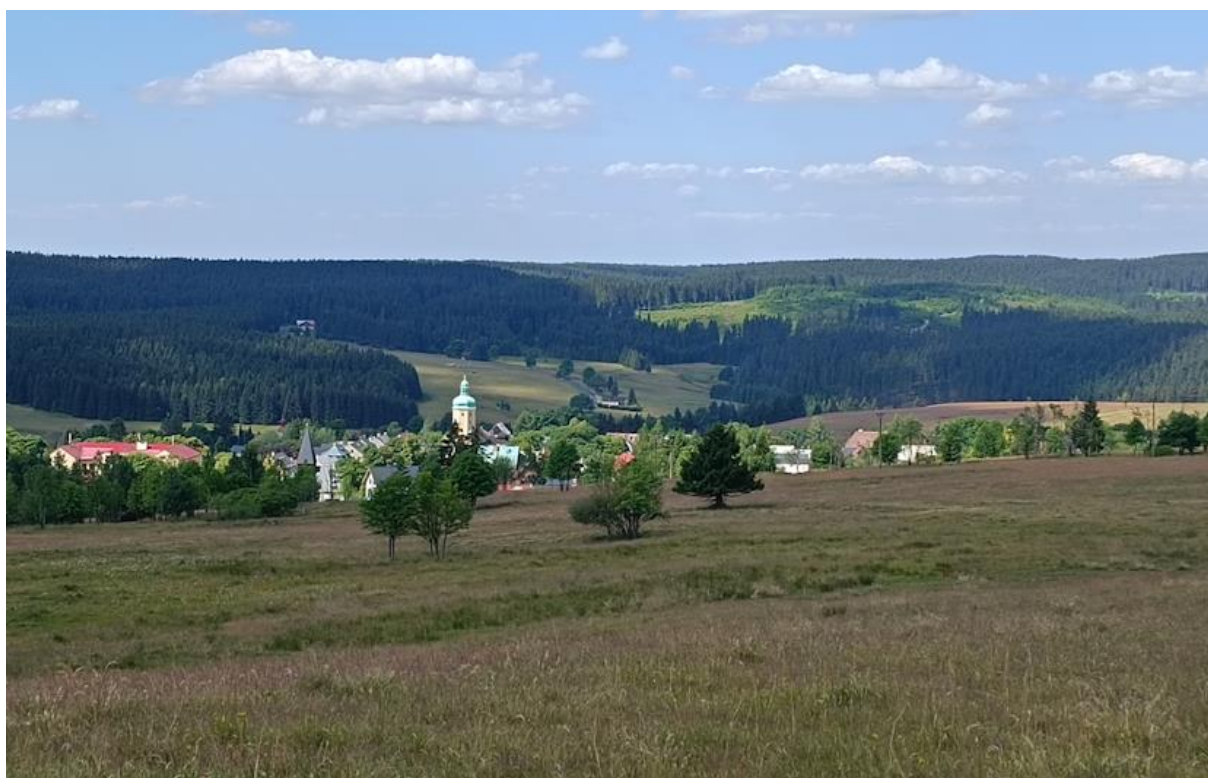
Pohled na Horní Blatnou od východu kolem roku 1930

Záběr z podobného místa v současnosti, školu (vlevo), evangelický kostel a většinu domů v centru města zakrývají vzrostlé stromy, pohledovou dominantou zůstává kostel sv. Vavřince

Pohlednice z roku 1932...

...a podobný pohled v současnosti

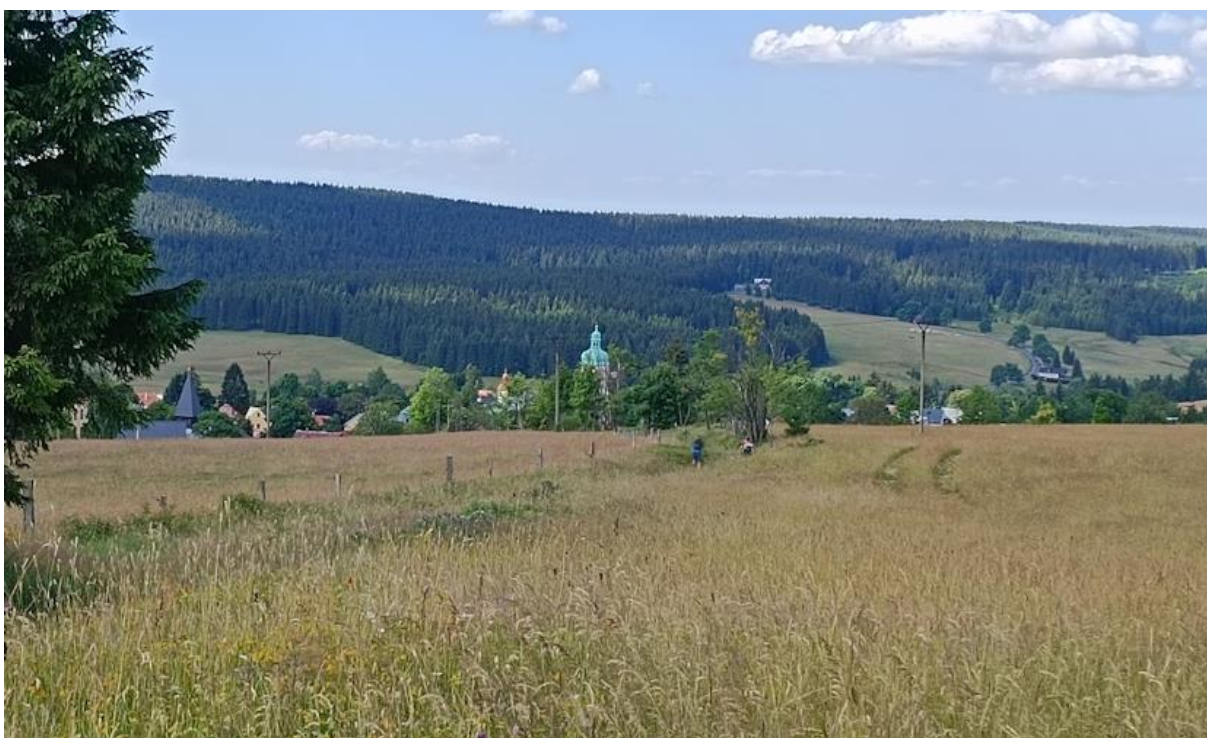
Pohled od východu kolem roku 1930

a v současnosti, les za špičkou kostela vyrostl až v posledních 50 letech

2023

2023

Záběry od východu (severovýchodu) bývaly často pořizovány zvláště z cesty z Horní Blatné na Blatenský vrch tvořící pokračování ulice II. Odboje (od bývalé sáňkařské dráhy). Na rozdíl od minulosti je zde dnes mnohem více stromů, které výhledy cloní.

4) Pohledy od jihu až jihovýchodu

Pohled ze svahu nad silnicí Pernink – Horní Blatná (1928), v pozadí za kostelem Jelení hora

Obdobný pohled v současnosti

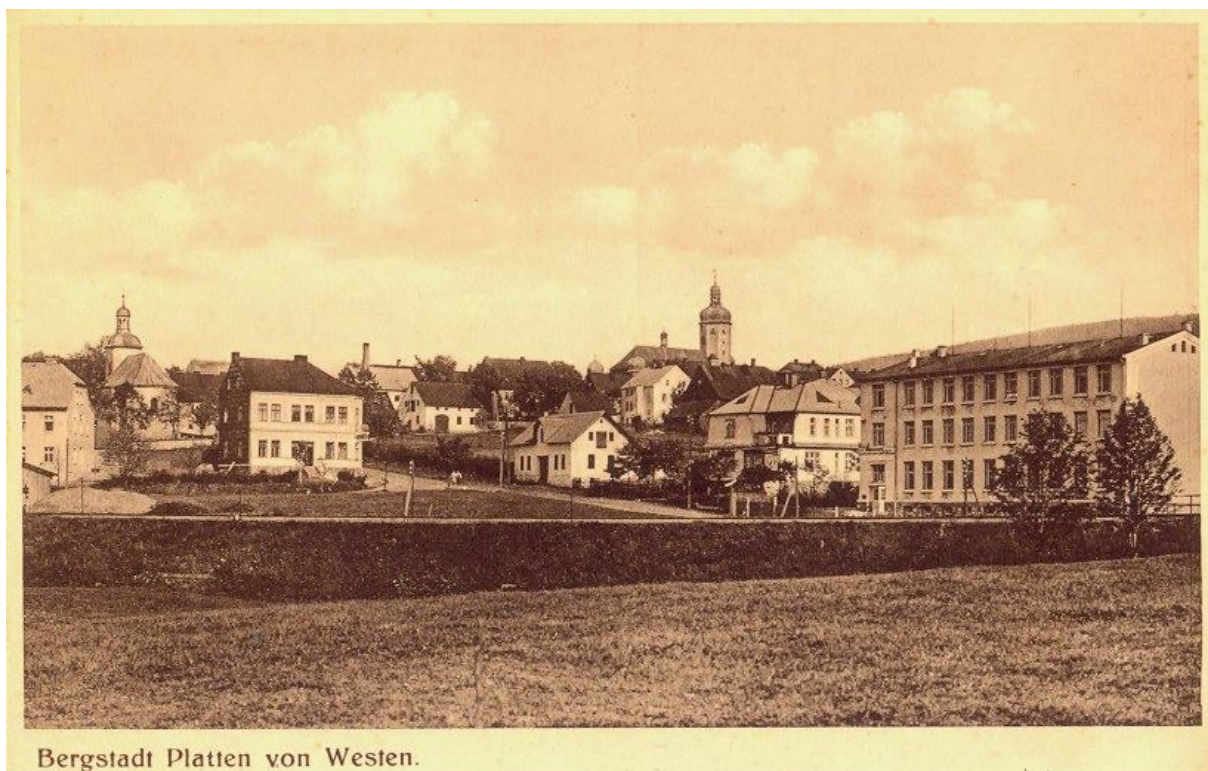
2006

2023

Panorama Horní Blatné při pohledu od jihovýchodu se za posledních více než 100 let příliš nezměnilo, přesto však – jak ukazuje porovnání obdobných snímků z let 2006 a 2023 a zvláště pak předchozího snímku z roku 1928 – i zde začíná bránit výhledu vzrostlá vegetace.

5) Pohledy od jihu, od cesty na Pernink (pokračování Jiráskovy ulice)

Pohled na Horní Blatnou od jihu kolem roku 1920 (nahore) a 1930 (dole), vlevo uprostřed kaple sv. Kříže, vedle někdejší hotel U Nádraží, uprostřed kostel sv. Vavřince, v popředí násep železniční trati Karlovy Vary – Potůčky. na spodním snímku vpravo navíc uprostřed budova tehdy nové rukavičárny

Pohled z obdobných míst v současnosti, domy jsou již kvůli vegetaci vidět jen částečně

Shrnutí a doporučení

Hlavní pohledová stanoviště popsaná výše se až na stanoviště č. 5 uplatňují i přes některá omezení i v současnosti. Silueta města, výšková hladina zástavby i pohledové horizonty jsou při pohledech od Z–ZJZ, od SZ, od SV i od JV (pohledová stanoviště č. 1 až 4) díky absenci nové výstavby víceméně zachovány. Pohledovou bariéru však ve všech případech představuje zeleň jak v intravilánu města, tak při jeho obvodu.

Asi nejkvalitnější pohledy na město (městskou památkovou zónu) se v současnosti nabízejí od jihu až jihovýchodu, ze stanoviště č. 4 na svahu nad silnicí Pernink – Horní Blatná. Tento pohled by z větší části zanikl, pokud by došlo k výstavbě fotovoltaické elektrárny, jež byla v těchto místech zamýšlena. Při aktualizaci ÚPD by bylo žádoucí toto pohledové stanoviště chránit.

Kvalitní pohledy se stejně jako dříve nabízejí i ze svahu při silnici z Horní Blatné do Nových Hamrů (stanoviště č. 1), i když nejmalebnější pohledy dnes nejsou možné kvůli lesu, který v posledních desetiletích vyrostl jižně od červeně značené turistické cesty odbočující od Hamerské ulice. Pohledy ze stanoviště č. 1 by mohly být degradovány potenciální výstavbou apartmánových domů, která byla zvažována pod viaduktem v Hamerské ulici.

Potenciální ochranu by si zasloužilo rovněž pohledové stanoviště č. 2 na jižním úbočí Jelení hory, které se nachází v blízkosti městského jádra a umožňuje tak poměrně detailní pohledy.

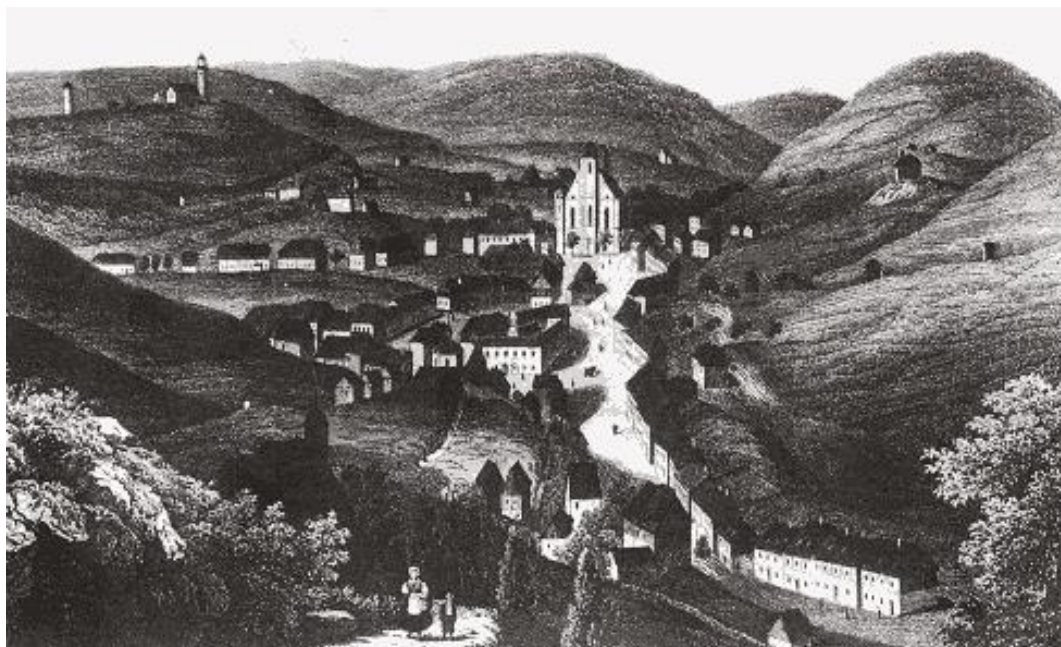
Předpokladem zachování tohoto stanoviště je, že nebude zastavěna zdejší louka, lepším výhledům by prospěla regulace zeleně na severozápadním okraji města.

Při odstranění alespoň části náletové zeleně by mohlo dojít také k revitalizaci dříve častého pohledového stanoviště č. 3 na severovýchodním svahu Blatenského vrchu.

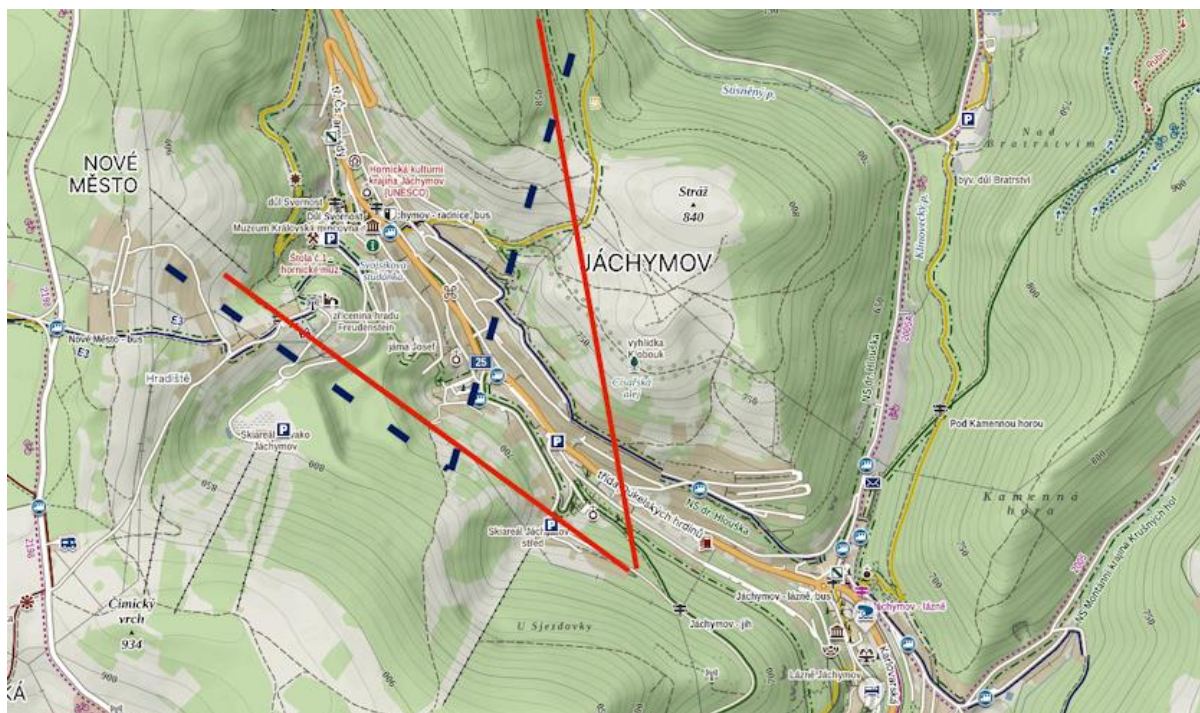
Jáchymov

Město Jáchymov se nachází v hluboce zaříznutém údolí Jáchymovského potoka, které stoupá z nadmořské výšky kolem 590 m při soutoku s Veseřicí (u kruhového objezdu) po 770 m při severním výjezdu z města směrem na Boží Dar. Ze všech stran je obkloповáno vysokými kopci, z jejichž svahů byly už od 19. století pořizovány kresby a později fotografie města. Z hlediska pohledů na město byla významná především úbočí vrchů Šance (927 m) a Stráž (840 m) s předsunutým návrším Klobouk (806 m) na východní straně údolí a na současných mapách neuváděný Pfaffenberg (Popovský vrch), tj. návrší nad kostelem Všetech svatých při cestě na Popov, na západní straně. Poté, co před 1. světovou válkou vznikla ve spodní části města lázeňská čtvrť, staly se častějšími i pohledy na město pořizované od východu, ze svahu naproti hotelu Radium Palace – jednak z míst poblíž restaurace Panorama nebo z jižněji položeného Šibeničního vrchu. Na počátku 20. století i za první republiky byly ovšem prakticky všechny svahy kolem Jáchymova holé, s výjimkou několika alejí kolem hlavních cest, takže pohledy na město se nabízely ze všech svahů v okolí. S tím ostře kontrastuje současná situace, kdy jak intravilán Jáchymova, tak okolní svahy jsou zarostlé hustou náletovou zelení, která v řadě případů zcela znemožňuje vyfotografovat město ze stejných míst jako před 80–130 lety. Platí to zejména pro kdysi oblíbené snímky města pořizované ze svahu u Panoramy (např. z dnešní Smetanovy ulice). Podobné by dnes bylo možné udělat jen z nejvyššího patra restaurace Panorama nebo spíše pomocí dronů z výšky. Obdobně je tomu ale i u dříve hojně fotografovaných pohledů z jižního svahu Šance, například z ulice Na Valech, nebo z protějšího svahu pod hradem Freudenstein, například z ulice Podhradí a okolních cest. I když město v posledních letech začalo náletovou zeleň na některých místech odstraňovat, k lepšímu vizuálnímu vjemu by byl třeba podstatně razantnější zákrok.

Jáchymov – veduta z roku asi 1845 zobrazující skutečnost jen přibližně, domů ve městě bylo mnohem více. Pravdě ovšem odpovídá, že všechny kopce nad městem byly tehdy, a ještě i v 1. polovině 20. století, holé. Kresba byla pořizena od cesty na Popov nad kostelem Všetech svatých.

1) Pohledy na střední a horní část Jáchymova od jihovýchodu ze svahu nad kostelem Všem svatých, resp. ze svahu nad náměstím Na Slovanech

Vizuální osy při pohledu ze svahu nad kostelem Všem svatých a horní části Havlíčkovy ulice (červeně) a ze svahu nad náměstím Na Slovanech (modře, čárkovaně). Vlevo na obzoru je hrad Freudenstein, vpravo vrch Šance. Zatímco pohledy ve směru červené výseče jsou i přes množství vegetace (vzrostlých stromů) stále zčásti možné, pohledům ve směru modré vegetace již brání vegetace téměř úplně.

Pohled od cesty na Popov (dnes Havlíčkova ulice) v roce 1924

2006

2009

2013 (foto Petr Mikšíček)

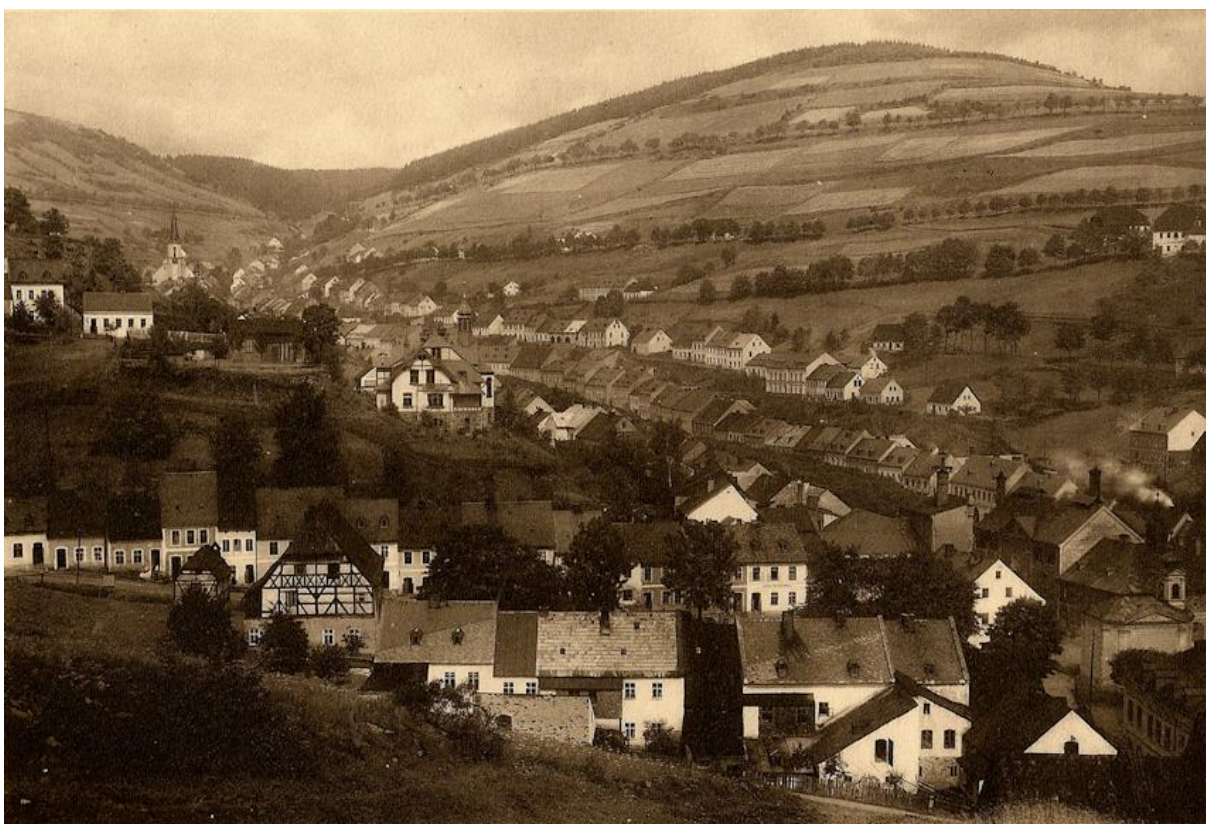
2023: Vegetace již brání výhledu i zde, některé pohledy jsou však stále možné

2023

Z Havlíčkovy ulice nad kostelem Všech svatých se nabízejí zajímavé pohledy i na protější svah jáchymovského údolí, na svah Klobouku (2023)

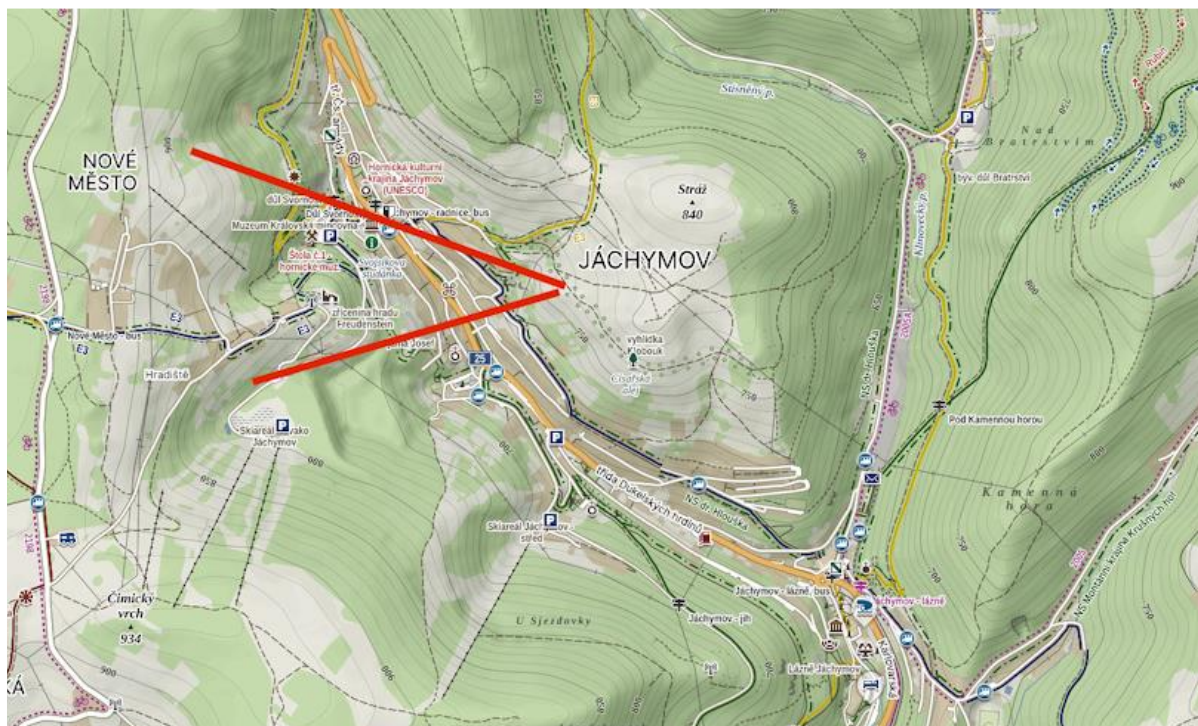

Pohled na Jáchymov ze svahu nad náměstím Na Slovanech: 1896 (nahore) a 1900

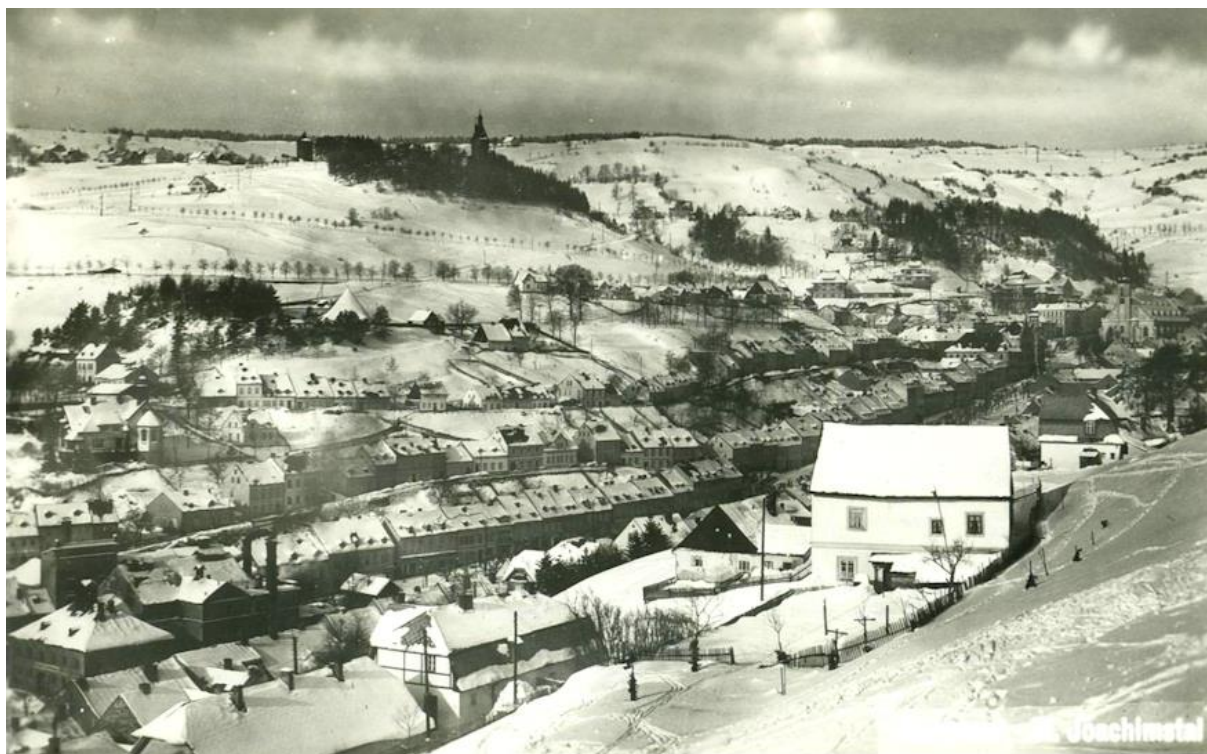

Pohled z obdobných míst kolem roku 1930 (nahore) a v roce 1965 (foto Jan Kovařík, mapy.cz).
V současnosti jsou tyto pohledy kvůli vegetaci víceméně nemožné.

2) Pohledy západním a severozápadním směrem z Jánského vrchu a ze svahu Klobouku

Řada fotografií byla v minulosti pořizována ze svahu poblíž Jánské kaple a ze svahu Klobouku. V současnosti jsou podobné pohledy možné zčásti jen z vyšších poloh, z vyhlídky na Klobouku, níže je svah zarostlý dřevinami. Kvůli vegetaci jsou značně ztížené i pohledy například z Prokopovy ulice.

1938: Pohled zhruba od dnešní Prokopovy ulice, uprostřed nahoře hrad Freudenstein, vpravo uprostřed kostel sv. Jáchyma

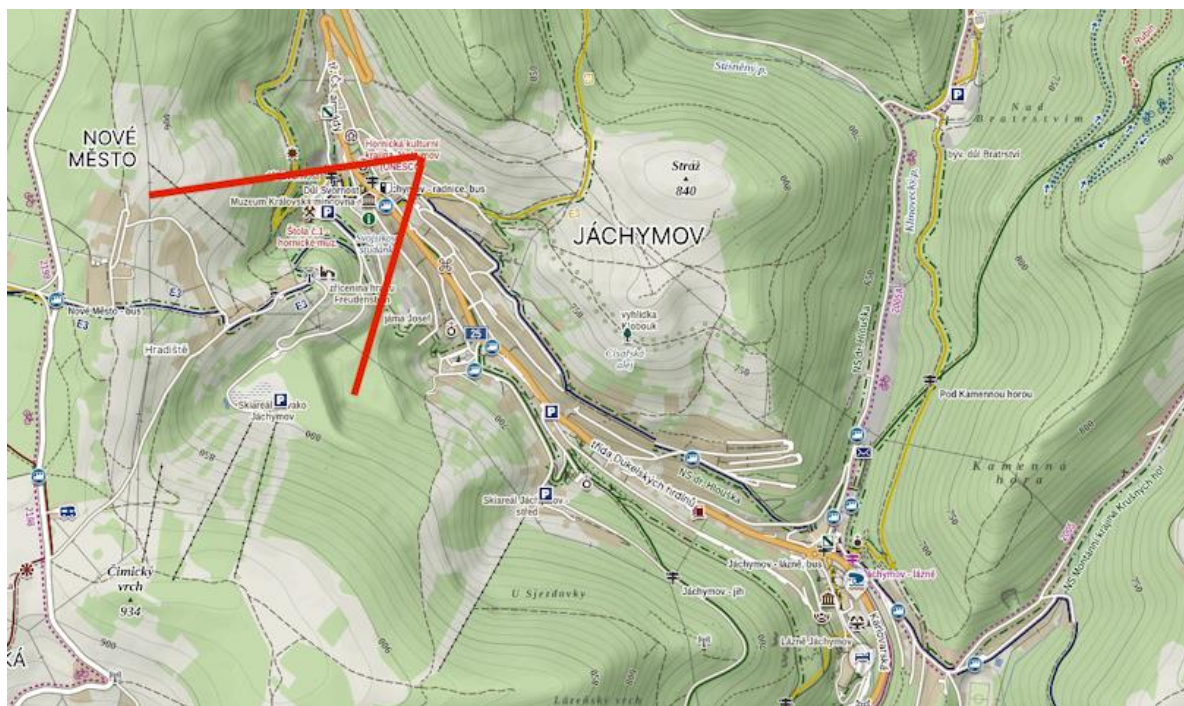

1940: Pohled ze svahu Jánského vrchu jv. od Jánské kaple

Obdobný pohled v současnosti

3) Pohledy od východu z ulice Na Valech a ze svahu vrchu Stráž nad ní

Z těchto míst je velmi dobře vidět horní část Jáchymova s kostelem sv. Jáchyma, radnicí, mincovnou, dolem Svornost a hradem Freudenstein v pozadí. Bohužel i zde na úrovni ulice Na Valech brání výhledům vzrostlé stromy, fotografie lze pořizovat jen v místech nečetných průhledů. Lepší možnost pro pořízení fotografií je výše ve svahu z úrovně někdejšího vodního příkopu Türknergraben.

Pohled na město z jižního svahu vrchu Šance kolem roku 1910, vlevo kostel sv. Jáchyma, nad ním důl Svornost, vlevo dole radnice, vlevo nahoře Freudenstein

Cca 1910

Cca 1925

2016

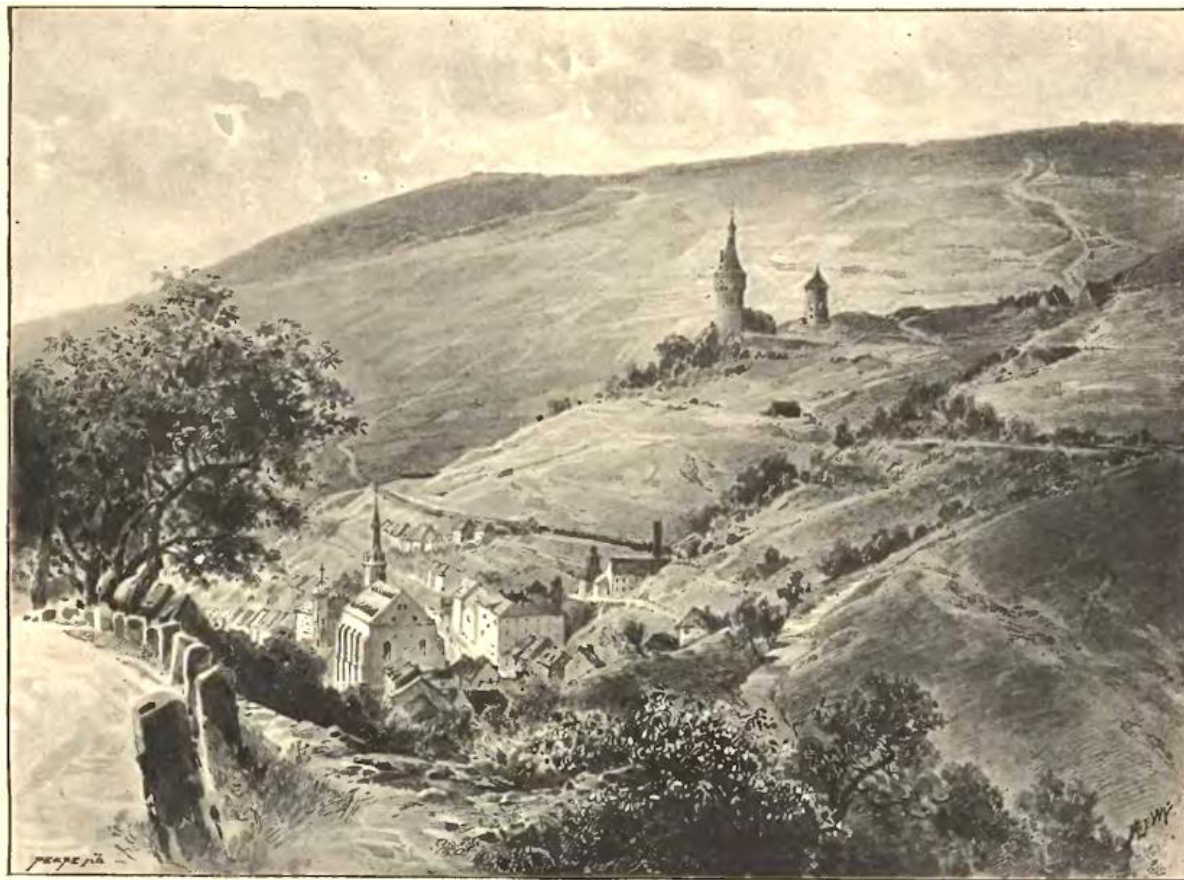

2020 (foto Jaroslav Horák)

Pohledy z ulice Na Valech jsou dnes možné jen místy

4) Pohledy od severu, od silnice od Abertamské zatáčky, nad velkou serpentinou nad městem

1896

Cca 1930

Pohledu ze stejných míst dnes zcela brání náletová vegetace

Jáchymov od severu (od velké serpentiny) kolem roku 1910, uprostřed kostel sv. Jáchyma, vpravo uprostřed důl Svornost, nahoře Freudenstein

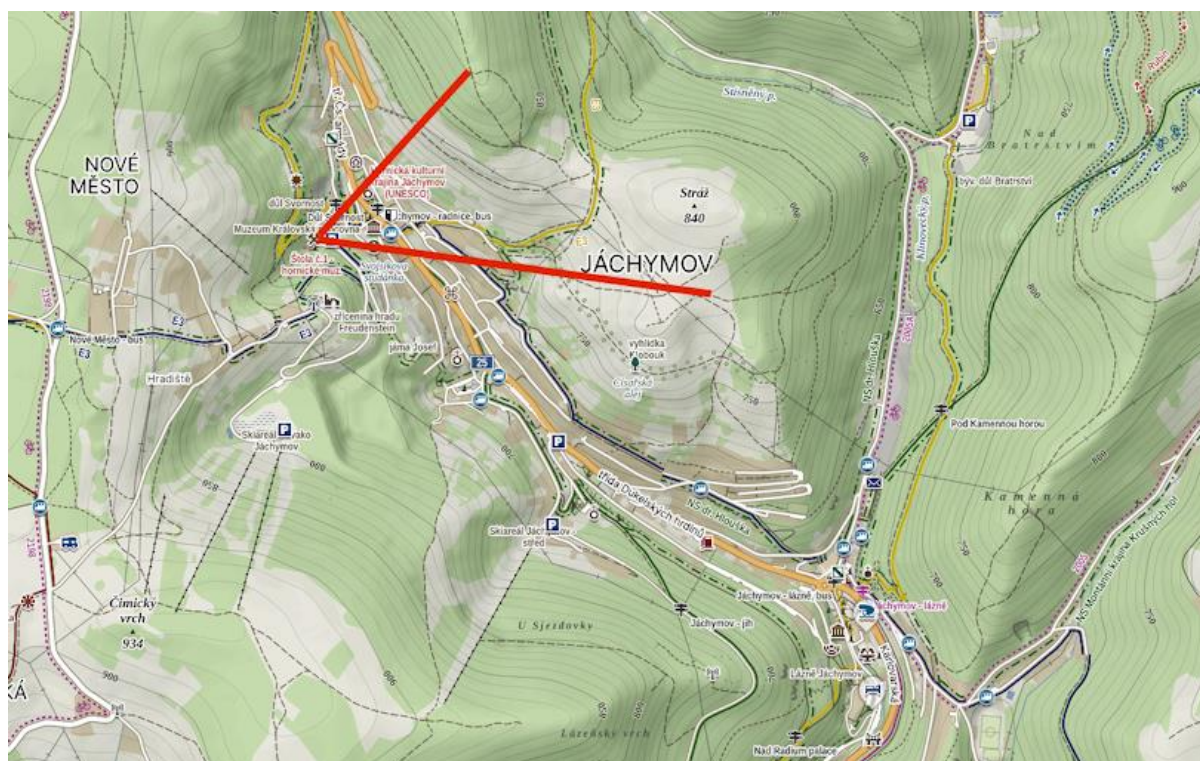

Pohled z podobných míst v roce 1964 (archiv České geologické služby)

Současný pohled, návrší u hradu Freudenstein je už zcela zarostlé stromy, výrazně přibýlo stromů i v intravilánu

5) Pohledy od východu, od prostranství před Štolou č. 1 a od ulice Svojsíkova cesta

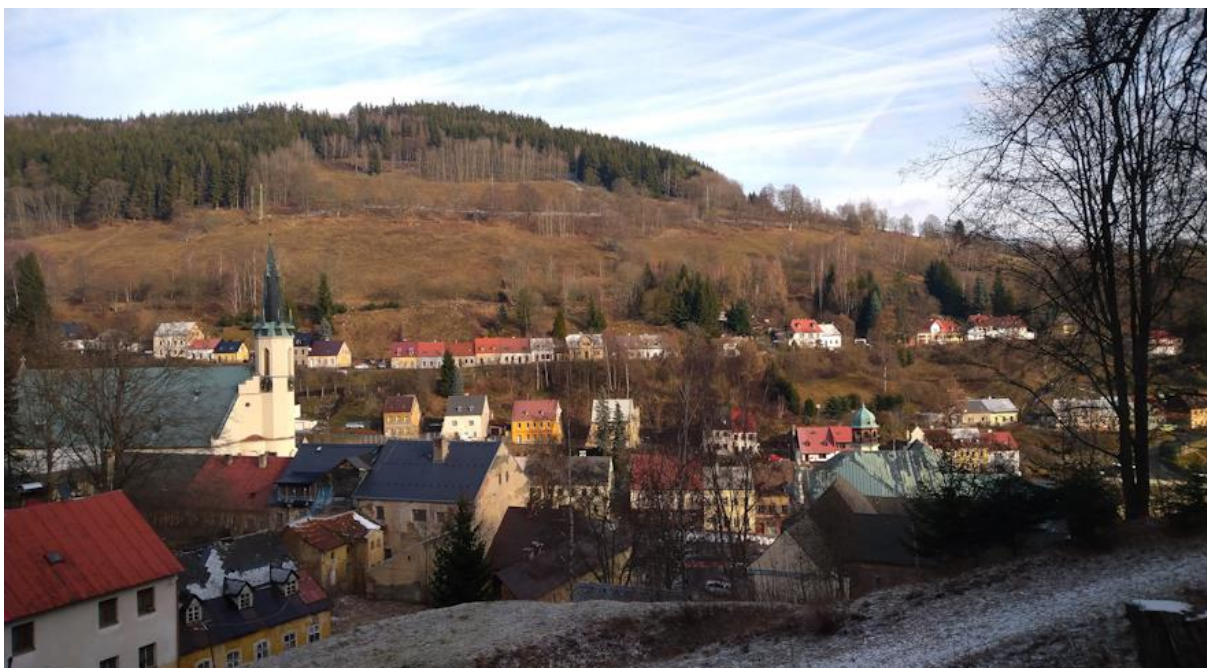

Pohledy z těchto míst nejsou historicky příliš četné, přestože se odtud otevírají zajímavé vyhlídky na horní část Jáchymova a vrch Šance

Cca 1910

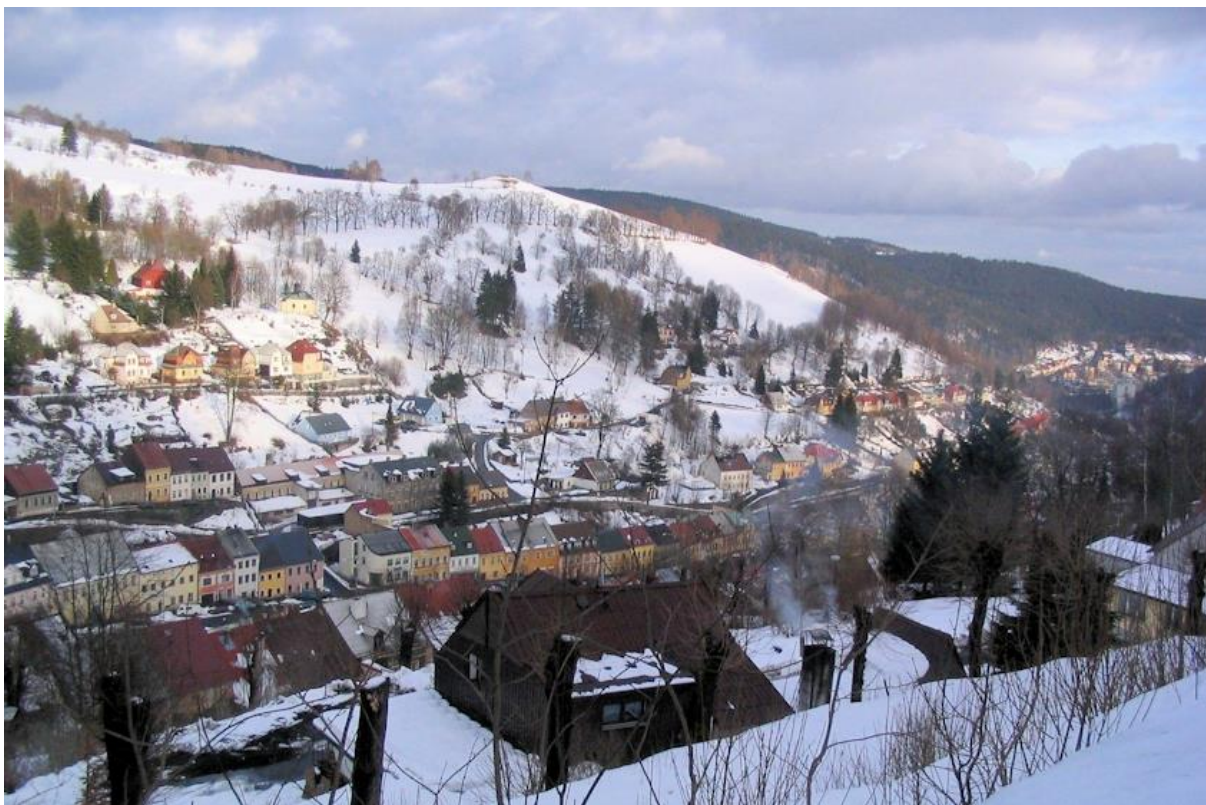

Z těchto míst se nabízejí i pohledy k jihovýchodu na střední část města

Cca 1930

Pohled z podobných míst v současnosti

6) Pohledy na horní část města od parku u bývalého pivovaru

Pohled z budovy pivovaru na horní část města kolem roku 1910

Obdobný pohled v současnosti

7) Pohledy na spodní část města a údolí Zeileisengrund (údolí Klínoveckého potoka/Veseřice) směrem k tabákové továrně

1930

1940

V minulosti velmi časté pohledy do údolí Zeileisengrund, které byly pořizovány od cesty na Popov, ze svahu nad dnešním LH Běhounek, jsou v současnosti zcela nemožné, výhledům odtud brání hustá vegetace.

8) Pohledy na zástavbu nad nádražím na levém svahu údolí Jáchymovského potoka

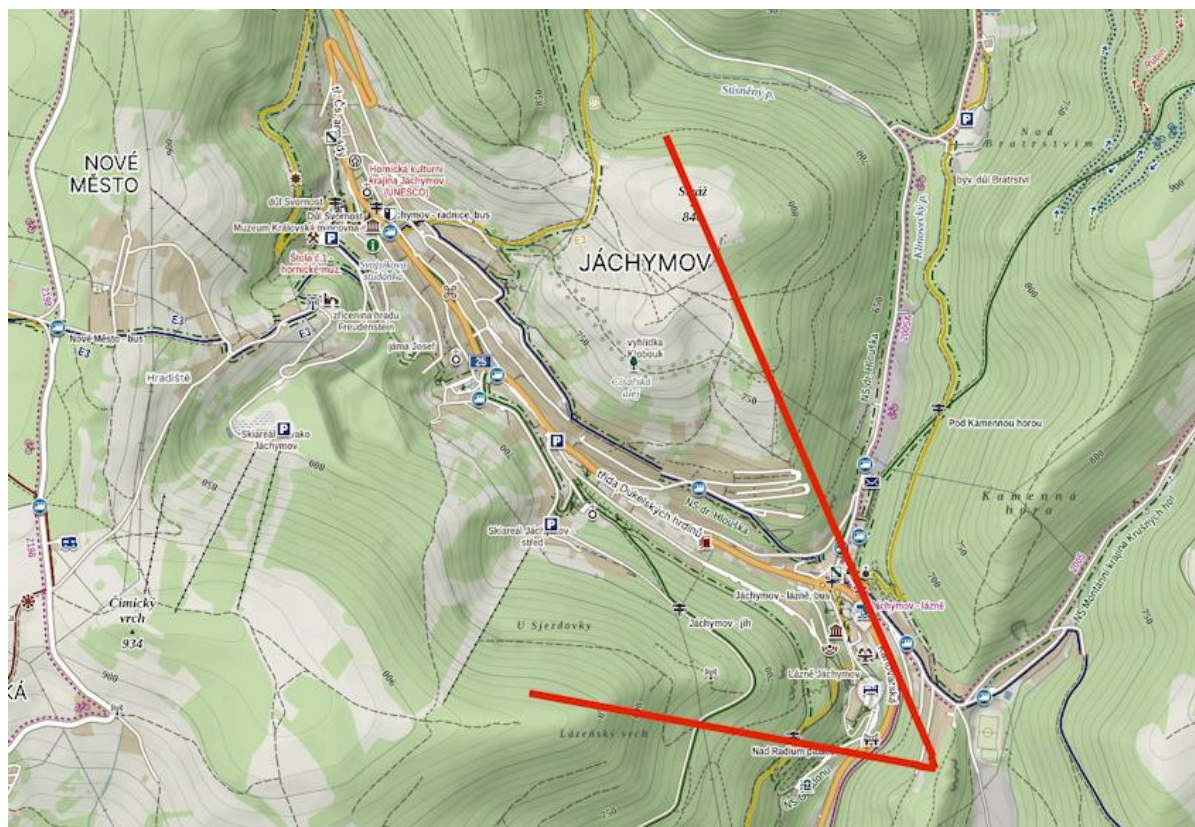

1918

Na dříve zcela holém svahu nad bývalým nádražím zvaném Braunstein vznikla po roce 1910 a po 1. světové válce nová zástavba řadových domů podél Lanzendorfské (dnes Dvořákovy) ulice a řady honosných vil na dnešní Štěpově, Mánesově a Smetanově ulici. V současnosti je svah porostlý vysokými stromy.

9) Pohledy na lázeňskou čtvrť a vzhůru údolím Jáchymovského potoka ze svahu nad bývalým nádražím (Braunstein) a z Šibeničního vrchu

Pohled ze svahu nad nádražím kolem roku 1910, ještě před vznikem lázeňské čtvrtě

Spodní část Jáchymova už s lázeňským domem (dnes LH Agricola) z roku 1911 a naproti stojícími dalšími lázeňskými objekty (dnes hotel Astoria)

Ústředním motivem fotografií Jáchymova se po svém vybudování v roce 1912 stal hotel Radium Palace

1935

1963

Pohledy na hotel Radium Palace (vlevo dole) a lázeňskou čtvrť byly pořizovány zejména z tzv. Šibeničního vrchu v pokračování Smetanovy ulice. V současnosti je tato stráž zcela zarostlá.

Pohled od restaurace Panorama v roce 2008, většinu lázeňské čtvrti zakrývají stromy (foto: mapy.cz)

2014 (foto: mapy.cz)

Vegetací nestíněné pohledy na hotel Radium Palace a lázeňskou čtvrť jsou dnes možné pouze z výšky (foto: web města Jáchymov)

Pohled na lázeňskou čtvrť a vzhůru údolím Jáchymovského potoka od vilové čtvrti pod restaurací Panorama v roce 1935 a v současnosti z Mánesovy ulice, lepší výhled nenabízí ani výše položená Smetanova ulice

Pohled na lázeňskou čtvrť a vzhůru jáchymovským údolím z terasy restaurace Panorama v roce 1937 a v současnosti, rozdíl proti předválečnému stavu je zcela markantní

Shrnutí a doporučení

Žádné z ikonických pohledových stanovišť známých z doby před rokem 1945 dnes nenabízí adekvátně malebné pohledy, důvodem je především nadměrný výskyt náletové, ale i dříve ošetřované, ale dnes zanedbané městské zeleně v místech starých alejí. Z těchto dřívějších promenád se dříve nabízely skvostné pohledy na všechny hlavní části města, dnes však tato místa působí často velmi neudržovaným dojmem. V zájmu zvýšení estetické stránky města a obnovení někdejších ikonických pohledů by bylo žádoucí, aby město přistoupilo k podstatně razantnějšímu kácení zeleně na pohledově exponovaných místech a pohledových stanovištích.

V první řadě by mělo být přistoupeno k regeneraci návrší Braunstein pod restaurací Panorama a k obnovení pohledů na lázeňskou čtvrť a vzhůru údolím Jáchymovského potoka (pohledové stanoviště č. 9 výše). Toto stanoviště by následně mělo být chráněno.

Obdobnou péči by si zasloužilo stanoviště č. 1, tzn. vyhlídková místa nacházející se jednak ve svahu nad kostelem Všech svatých a podél Havlíčkovy ulice a jednak ve svahu nad náměstím Na Slovanech. Odstraněním přebytečné zeleně by zde bylo možné revitalizovat významné pohledy na horní část Jáchymova až po pohledový horizont na úrovni vrchu Šance a návrší, kde stojí hrad Freudenstein (dříve Schlossberg, Zámecký vrch).

Prokácením náletové zeleně a ošetřením alejí se starými stromy včetně Císařské aleje by se znovu otevřely ikonické pohledy také z úrovně ulice Na Valech, ze svahu u Jánské kaple a ze svahu nad Mincovní ulicí. Všechny tyto pohledy by si následně zasloužily ochranu.

Jáchymov by si zasloužil, aby se znovu otevřely ikonické pohledy na město ze všech stran

Příloha č. 1

Pohledy na sídla a územní plánování

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, definuje mj. územně analytické podklady, které mají zjišťovat a vyhodnocovat stav a vývoj území, jeho hodnot aj. Výčet povinně sledovaných jevů obsahuje příloha 1 vyhlášky č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a o způsobu evidence územně plánovací činnosti. Databáze územně analytických podkladů obcí je zpracována minimálně v rozsahu podle části A této přílohy, a to v podrobnosti a rozsahu nezbytném pro pořizování územních plánů a regulačních plánů.

Z hlediska předkládané analýzy, tj. z hlediska významných pohledů na sídla a přilehlou krajinu, jsou přitom podstatné zejména jevy č.:

- 5a: památkové rezervace a památkové zóny a jejich ochranná pásma
- 8a: nemovité národní kulturní památky a nemovité kulturní památky a jejich ochranná pásma
- 10: statky zapsané na Seznamu světového dědictví a jejich nárazníkové zóny
- 11: urbanistické a krajinné hodnoty
- 11a: struktura a výška zástavby
- 13a: architektonicky nebo urbanisticky cenné stavby nebo soubory staveb, historicky významné stavby, místa nebo soubory staveb
- 17a: krajinný ráz

Pro další hodnoty statku Hornický region Erzgebirge/Krušnohoří je třeba při zpracování ÚAP posuzovat například i jevy 61: poddolovaná území, 63: stará důlní díla, 64: staré zátěže území a kontaminované plochy, tato problematika však není předmětem této analýzy.

Metodický návod k příloze č. 1 vyhlášky č. 500/2006 Sb. podává průběžně aktualizovaná metodika sledovaných jevů pro územně analytické podklady, kterou vydává MMR⁷. Pro analýzu významných pohledů a pohledových os v ní má velký význam zejména definice urbanistických a krajinných hodnot (jev č. 11).

K urbanistickým a krajinným hodnotám podle ní patří:

- **regiony lidové architektury** – území se zvýšeným výskytem hodnotných objektů lidové architektury, dochovaných ve svém tradičním výrazu v rámci hmotové a urbanistické skladby nebo materiálové charakteristiky,
- dochovaná **historická kulturní krajina a historické krajinné struktury** (např. uspořádání sídel, cestní sítě a zemědělsky využívaných ploch, lesních komplexů a vodních útvarů vycházejících z přírodních podmínek a historického vývoje osídlení), komponovaná krajina (záměrné propojení přírodních a kulturních hodnot),

⁷ Metodika sledovaných jevů pro územně analytické podklady. Metodický návod k příloze č. 1 vyhlášky č. 500/2006 Sb. MMR 2019, dostupná online na chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfndmkaj/https://www.uur.cz/media/ryqloav4/31-metodika-uap-jevy-2019-12.pdf

- **významné krajinné dominanty** – typické znaky, které mají v dané krajině zásadní význam, určují její charakter a hodnotu, změna takové přírodní (např. geologické útvary, významné prvky krajinné zeleně) či kulturní dominanty obvykle znamená změnu celého krajinného rázu v daném místě,
- **urbanistické a přírodní osy, kompoziční osy v krajině** - linie, která dává prostoru logický řád; urbanistická osa je formována zástavbou, kompoziční osa v krajině nejčastěji stromořadím, přírodní osa je tvořena např. řekou, údolím,
- **významné stavební dominanty** – stavby a jejich soubory, včetně staveb zapsaných na Ústřední seznam kulturních památek, jejichž umístění v terénu či charakter je činí výrazně viditelné a do velké míry ovlivňující vizuální charakter sídla i krajiny,
- **pohledově exponovaná místa** – místa dobře viditelná (častých pohledů), místa v pohledové ose; mohou, ale nemusí být zdůrazněna dominantou,
- **významné vyhlídkové body** – veřejně přístupná místa, jejichž vyvýšené umístění v terénu (vrchol kopce, úbočí) nebo v rámci stavby (rozhledna, věž) umožňuje přehlédnout významnou a atraktivní část okolního území, nebo naopak veřejně přístupná místa s výhledem ze sídla ven do krajiny, měl by být uveden též úhel / směr výhledu,
- **horizonty** – přirozená linie v krajině, která pohledově uzavírá část území vůči vzdálenějším částem sídel či krajiny; typicky navazující hřebeny kopců či hor,
- **pohledové osy** – záměrně vedené pohledy na dominanty, na pohledově exponovaná místa,
- **průhledy** - pohled na význačný cíl skrze urbanistické či přírodní osy (údolím, komponovanou osou v krajině).

Vyjádřit vyhlídkový bod nebo pohledové stanoviště v územním plánu znamená projít sídlo, vnímat jeho hodnoty a hledat místa, z nichž je na ně nejvhodnější pohled.

Problematiku urbanistických a krajinných hodnot, jejich identifikace a práce s nimi detailně popisují například publikace Metodika identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami⁸ nebo příručka Principy a zásady urbanistické kompozice v příkladech⁹, která si klade za cíl usnadnit všem stranám spolupráci při územně plánovací činnosti, zejména při zpracování územního plánu, regulačního plánu, územních studií, případně při územním rozhodování.

⁸ KUČA, K., KUČOVÁ V. (2015): Metodika identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami. Národní památkový ústav. Praha. Dostupné online na chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.npu.cz/publikace/metodika-identifikace-a-klasifikace-uzemi-s-urbanistickymi-hodnotami.pdf

⁹ ROZMANOVÁ, N., GAJDÍKOVÁ, Z. a kol. (2015): Principy a zásady urbanistické kompozice v příkladech. Ministerstvo pro místní rozvoj, Ústav územního rozvoje. Dostupné online na chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://mmr.gov.cz/MMR/media/MMR_MediaLib/%c3%9azemn%c3%ad%20a%20bytov%c3%a1%20politika/%c3%9azemn%c3%ad%20pl%c3%a1nov%c3%a1n%c3%ad/2016_III_31_Principy-a-zasady-urbanisticke-kompozice-v-prikladech.pdf